DISCLAIMER : The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his / her language and may not be used for any other purpose . For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation .
==========

અહેવાલયોગ્ય

ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલતમાં
ફોજદારી અપેલેટ હકુમત
ફોજદારી અપિલ નં.૪૭૮–૪૭૯/૨૦૧૭

વિનુભાઈ હરિભાઈ માલવીયા અને અન્યો..... અપીલકર્તાઓ

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય... ....સામાવાળાઓ

ચુકાદો

માનનિય ન્યાયમુર્તિ શ્રી આર. એફ. નરીમન.

૧. આ કેસ પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (અહિં હવે પછી "એફ. આઈ. આર". તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) માંથી ઉદભવે છે જે ૨૨.૧૨.૨૦૦૯ના રોજ નોંધવામાં આવ્યો હતો. એફ. આઈ. આર. રમણભાઈ ભગુભાઇ પટેલ અને શંકરભાઈ ભગુભાઇ પટેલનાં પાવર–ઓફ–એટર્ની નીતિનભાઈ મંગુભાઇ પટેલ દ્વારા કરવામાં આવી છે, જેઓ કથિત રીતે "યુકે અથવા યુએસએ" માં રહે છે. એફ. આઈ. આર. માં કરવામાં આવેલી ફરિયાદની ગંભીરતા એ છે કે વિનુભાઈ હરિભાઈ માલવીયા આ બે સજ્જનોને કૃષિ જમીનના સંદર્ભમાં બ્લેકમેલ કરી રહ્યા છે જે ગુજરાતના સુરત શહેરની બહાર છે અને જે લગભગ ૮૨૯૬ ચોરસ મીટરની

છે. એફ. આઈ. આર. માં આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે કે રમણભાઈ પટેલ અને શંકરભાઈ પટેલ આ જમીનના સંપૂર્ણ અને સ્વતંત્ર માલિકો છે, જેમણે વર્ષ ૧૯૭૫માં ભીખાભાઈ ખુશાલભાઈ અને તેમની પત્ની ભીકીબેન ભીખાભાઈ પાસેથી આ જમીન મેળવી હતી. એફ. આઈ. આર. પછી વર્ણવે છે કે સુરત શહેરમાં જમીનની કિંમતમાં તાજેતરમાં થયેલા વધારાને કારણે, ભીખાભાઈ અને ભીકીબેનના વારસદારોએ વિનુભાઈ હરિભાઈ માલવીય અને મનુભાઈ કુરજીભાઈ માલવીયા સાથે મળીને એકબીજા ના મેળાપિપળામાં કાવતરું ઘડેલ છે, અને ૦૭.૦૬.૨૦૦૮ના રોજ સ્થાનિક અખબારમાં "જમીન પચાવી પાડનારાઓથી સાવચેત રહો" શીર્ષક હેઠળ જાહેર સૂચના પ્રકાશિત કરેલી. ત્યારબાદ થોડા સમય પછી, વિનુભાઈ હરિભાઈ માલવિયાએ એક મધ્યસ્થીનો સંપર્ક કર્યો, જેમણે બદલામાં નીતિનભાઈ પટેલ (જેમણે એફ. આઈ. આર. દાખલ કરી હતી) નો સંપર્ક કર્યો, જેમાં, નીતિનભાઈ પટેલ અનુસાર, વિનુભાઈ માલવિયાએ આ જમીનના સંબંધમાં વિવાદોનું "સમાધાન" કરવા માટે ૩.૨.૫૦ કરોડ માગ્યા. ઉપરોક્ત એફ. આઈ. આર. માં એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે ઉપરોક્ત નીતિનભાઈ પટેલ પાસેથી નાણાં ઉઘરાવવાનો પ્રયાસ કરવા ઉપરાંત, ભીખાભાઈ અને ભીકીબેનના વારસદારોએ વિનુભાઈ હરિભાઈ માલવીયા અને મનુભાઈ કુરજીભાઈ માલવીયા સાથે મળીને આ જમીનના સંબંધમાં નકલી અને બનાવટી 'સાટાખત' અને પાવર ઓફ એટર્નીનો ઉપયોગ કર્યો હતો અને તેના

કાયદેસરના માલિકો રમણભાઈ અને શંકરભાઈ પટેલ પાસેથી આ જમીન પર કબજો કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો.

૨. એફ. આઈ. આર. ની પૃષ્ઠભૂમિની એ હકીકત છે કે એક ખુશાલભાઈ કૃષિ જમીનનો મૂળ ભાડૂત હતો, જે રે.સ.નં.૩૪૨ ધરાવતો હતો, જે ૨ એકર, ૨ ગુંઠા નો હતો, જે પુના (મોજે), ચોર્યાસી (તાલુકો), સુરત જિલ્લા ખાતે આવેલી હતી. ખુશાલભાઈનું અવસાન થયું, ત્યારબાદ તેમના પુત્ર ભીખાભાઈ તેમના સ્થાને ગણોતિયા બન્યા. ભીખાભાઈનું મૃત્યુ ૨૩.૧૨.૧૯૮૪ના રોજ થયું હતું અને તેમની પત્ની ભીકીબેનનું મૃત્યુ ૧૮.૧૨.૧૯૯૯ના રોજ થયું હતું. ભીખાભાઈના વારસદારો દ્વારા 'ગુજરાત મિત્ર' અને 'ગુજરાત દર્પણ દૈનિક' માં જાહેર સૂચના બહાર પાડવામાં આવી હતી, જેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે રમણભાઈ અને શંકરભાઈ પટેલ જમીન પચાવી પાડનારા છે અને આ મિલકતમાં ત્રીજા પક્ષના અધિકારો ઉભા કરવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. આને કારણે ભીખાભાઈના કાનૂની વારસદારોએ તેમના પાવર-ઓફ-એટર્ની ધારક દ્વારા કલેક્ટર, નાનપુરા (સુરત) ને ૧૯૭૬માં કરવામાં આવેલી મહેસૂલ એન્ટ્રીઓ રદ કરવા માટે ૧૨.૦૬.૨૦૦૮ના રોજ અરજી કરી હતી.

૩. એફ. આઈ. આર. દાખલ કરવાના અનુસંધાને, પોલીસ દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હતી, જેના પરિણામે ૨૨.૪.૨૦૧૦ની તારીખની

ચાર્જશીટ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ (ફર્સ્ટ ક્લાસ), સુરતને સુપરત કરવામાં આવી હતી. ૨૩.૦૪.૨૦૧૦ના રોજ, ઉપરોક્ત મેજિસ્ટ્રેટે સંજ્ઞાન લીધું અને ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ (હવે પછી અહીં "આઈ. પી. સી". તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) ની કલમ ૪૨૦,૪૬૫,૪૬૭,૪૬૮,૪૭૧,૩૮૪ અને ૫૧૧ હેઠળ ગુનાઓ અંગે આરોપીઓને સમન્સ જારી કર્યું. સમન્સના અનુસંધાનમાં આરોપી મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ હાજર થયો હતો.૧૦.૦૬.૨૦૧૧ના રોજ, આરોપી નંબર ૧ વિનુભાઈ હરિભાઈ માલવીયા દ્વારા ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ (હવે પછી અહીં "સીઆરપીસી" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) ની કલમ ૧૭૩ (૮) હેઠળ વધુ તપાસ માટે અરજી (આંક–૨૮) દાખલ કરવામાં આવી હતી અને ડિસ્ચાર્જ માટે અન્ય અરજી (આંક–૨૯) દાખલ કરવામાં આવી હતી. તેવી જ રીતે, ૧૪.૦૬.૨૦૧૧ પર આરોપી ૨ થી ૬ દ્વારા વધુ તપાસ (આંક–૩૧) અને ડિસ્ચાર્જ (આંક ૩૨) માટે અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી. ૨૪.૦૮.૨૦૧૧ ના આદેશ દ્વારા, મેજિસ્ટ્રેટે વધુ તપાસ માટે દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીઓને ફગાવી દીધી હતી (એટલે કે આંક ૨૮ અને આંક ૩૧), એમ કહીને કે અરજદારો દ્વારા રજૂ કરવા માંગવામાં આવેલી હકીકતો બચાવના પુરાવાના સ્વરૂપમાં હતી જે સુનાવણીમાં લેવામાં આવશે.તેવી જ રીતે, ૨૧.૧૦.૨૦૧૧ના રોજ વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટે ડિસ્ચાર્જ અરજીઓ પણ નકારી કાઢી હતી (એટલે કે આંક ૨૯ અને આંક ૩૨).

૪. દરમિયાન, તા. ૨૬/૦૭/૨૦૧૧ નાં રોજ, ફોજદારી પરચૂરણ અરજી નં.૮૧૬/૨૦૧૧ પર વિનુભાઈ હરિભાઈ માલવીયા અને અન્ય આરોપીઓએ તેમની અરજીઓમાં જણાવેલા તથ્યોની સીઆરપીસીની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ એફ. આઈ. આર. નોંધાવવા અથવા મેજિસ્ટ્રેટને તપાસનો આદેશ આપવા માટે અરજી કરી હતી. આ અરજીઓને વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ૦૯.૦૯.૨૦૧૧ ના આદેશ દ્વારા નકારી કાઢવામાં આવ્યું હતું.

૫. સેશન્સ કોર્ટ, સુરત સમક્ષ અલગ અલગ ફોજદારી રિવિઝન અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી, જે ૨૦૧૧ ની રિવિઝન અરજી નંબર ૩૭૬ અને ૩૪૬ હતી, જ્યાં સુધી વધુ તપાસ માટે વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા બરતરફી અને એફ. આઈ. આર. ની નોંધણીને નકારી કાઢવાના આદેશનો સંબંધ હતો. આ બંને રિવિઝન અરજીઓનો નિર્ણય બીજા અધિક સત્ર ન્યાયાધીશ, સુરત દ્વારા ૧૦.૦૧.૨૦૧૨ ના સમાન આદેશ દ્વારા લેવામાં આવ્યો હતો. આ આદેશ દ્વારા, વિદ્વાન બિજા એડિશનલ સેશન્સ જજ કલમ ૧૭૩ (૮) હેઠળ અરજીમાં આરોપ મૂકવામાં આવેલા તથ્યોની વિગતોમાં ગયા અને જાણવા મળ્યું કે વધુ તપાસ માટે કેસ બનાવવામાં આવ્યો છે. તદનુસાર, તેમણે ઠેરવ્યુ :

> "ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત ચર્ચા મુજબ, તે જોઈ શકાય છે કે ઉપરોક્ત ગુનાની તપાસ દરમિયાન આ તમામ સંદર્ભમાં કોઈ અસરકારક તપાસ અથવા ચર્ચા હાથ ધરવામાં આવી નથી અને વધુમાં, તે અહીં ખૂબ જ નોંધપાત્ર છે કે જે બાબતો માટે આ પુનરાવર્તન અરજીઓમાં પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે, આ તમામ બાબતો આ કેસની ફરિયાદ સાથે સંબંધિત છે. તેથી, તે ખૂબ જ જરૂરી છે કે આ ફરિયાદની વિગતવાર

અને સંપૂર્ણ તપાસ હાથ ધરવાના હેતુથી, આ તમામ બાબતોની પણ તપાસ થવી જોઈએ. પરંતુ ઉપરોક્ત હેતુ માટે, તે જરૂરી નથી કે એક અલગ ફરિયાદ નોંધવામાં આવે અને ત્યારબાદ તેની તપાસ હાથ ધરવામાં આવે. પરંતુ વર્તમાન મામલાની ફરિયાદમાં પણ આ તપાસને આવરી લઈને, જો આવી તપાસમાં જાણવા મળે કે કોઈ ગુનો કરવામાં આવ્યો હતો, તો આવી વ્યક્તિ સામે યોગ્ય ફોજદારી કાર્યવાહી શરૂ કરી શકાય છે."

૬. આ આદેશને અનુસરીને, તપાસ ૦૬.૦૩.૨૦૧૨ પર તપાસ અધિકારી આર. એ. મુન્શી (અહીં હવે પછી "આઇ.ઓ. મુન્શી" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) ને સોંપવામાં આવી હતી, જેમણે પછી બે વધુ તપાસ અહેવાલો રજૂ કર્યા હતા–એક ત્રણ દિવસની અંદર, તારીખ ૦૯.૦૩.૨૦૧૨ અને બીજો તારીખ ૧૦.૦૪.૨૦૧૨, જેમાં આઇ.ઓ. મુન્શીએ દાખલ કરવામાં આવેલી ૧૭૩(૮) અરજીઓમાં ઉલ્લેખિત તથ્યોની તપાસ કરી હતી.૧૩.૦૬.૨૦૧૨ના રોજ, મૂળ આરોપીએ હાઈકોર્ટમાં દાખલ કરાયેલી ખાસ ફોજદારી અરજી નં.૭૨૭/૨૦૧૨ પાછી ખેંચી લીધી હતી, જે તે આદેશને પડકારતી દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેના દ્વારા વિદ્વાન રીવિઝનલ કોર્ટે ડિસ્ચાર્જ અરજીઓને નકારી કાઢવાના આદેશની પુષ્ટિ કરી હતી, જેમાં મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ ડિસ્ચાર્જ માટે યોગ્ય અરજી કરવાની સ્વતંત્રતા હતી. ઉચ્ચ અદાલતે ક્રિમિનલ રિવિઝન એપ્લિકેશન નં.૪૪/૨૦૧૨ની સાથે ક્રિમિનલ મિસેલેનિયસ એપ્લિકેશન નં.૧૭૪૬/૨૦૧૨ની સુનાવણી કરી હતી અને તે નિષ્કર્ષ પર પહોંચી હતી કે, કાયદાની બાબત તરીકે, **મેજિસ્ટ્રેટ પાસે આરોપપત્ર દાખલ કર્યા**

પછી અને સંજ્ઞાન લેવામાં આવે પછી વધુ તપાસનો આદેશ આપવાની કોઈ સત્તા નથી. ઉચ્ચ અદાલતે આઈ.ઓ.મુન્શીને વધુ ઠપકો આપતા જણાવ્યું હતું કે વચગાળાના તપાસ અહેવાલો, વિશેષ સરકારી વકીલ દ્વારા અને મેજિસ્ટ્રેટને નહીં, પરંતુ એડિશનલ સેશન્સ જજ પોતે રજૂ કરવાથી દુર્ભાવનાપૂર્ણ લાગે છે, જાણે કે આઈ. ઓ. મુન્શી આરોપી વ્યક્તિઓને ફરજ પાડવા અને/અથવા તરફેણ કરવા માંગે છે. ઉચ્ચ અદાલતે વધુમાં શોધી કાઢ્યું હતું કે બે વચગાળાના તપાસ અહેવાલોએ આરોપી વ્યક્તિઓને વર્ચ્યુઅલ રીતે નિર્દોષ જાહેર કર્યા હતા, અને તેથી, ઉચ્ચ અદાલતે બીજા વધારાના સત્ર ન્યાયાધીશના તારીખ ૧૦.૦૧.૨૦૧૨ના ચુકાદાને રદ કર્યો હતો, અને ત્યારબાદ, વધુ બે વચગાળાના તપાસ અહેવાલો. જ્યાં સુધી ક્રિમિનલ રિવિઝન એપ્લિકેશન નં.૩૪૬/૨૦૧૧ (જેનો નિકાલ ક્રિમિનલ રિવિઝન એપ્લિકેશન નં.૩૭૬/૨૦૧૧ માં તેના આદેશના પ્રકાશમાં, ગુણદોષને ધ્યાનમાં લીધા વિના વિદ્વાન સેકન્ડ એડિશનલ સેશન્સ જજ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો) નો સંબંધ હતો, ત્યાં સુધી ઉચ્ચ અદાલતે તેને વિદ્વાન સેકન્ડ એડિશનલ સેશન્સ જજ પાસે નવેસરથી વિચારણા માટે મોકલી દીધી હતી, જે પછી વધુ તપાસ માટેની અરજીઓમાં સમાવિષ્ટ આક્ષેપોના સંદર્ભમાં, એફ. આઈ. આર. નોંધવી જોઈએ કે કેમ તે નક્કી કરશે. ઉપરોક્ત રિમાન્ડને અનુસરીને, તારીખ ૨૩.૦૪.૨૦૧૬ના ચુકાદા દ્વારા, વિદ્વાન વધારાના સત્ર ન્યાયાધીશે ગુણદોષ પર સીઆરપીસીની કલમ ૧૫૬ (૩) હેઠળ અરજીને નકારી કાઢી છે, જેની સામે ખાસ ફોજદારી અરજી

નં.૩૦૮૫/૨૦૧૬ દાખલ કરવામાં આવી છે અને તે નિકાલની રાહ જોઈ રહી છે. પક્ષકારો વચ્ચે પડતર રહેલી કેટલીક અન્ય કાર્યવાહીઓ તરફ અમારું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે, જેની સાથે અમને આ કેસમાં તાત્કાલિક કોઈ નિસ્બત નથી.

૭. અપીલકર્તાઓ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી દુષ્યંત દવેએ ભારપુર્વક દલીલ કરી છે કે, સી. આર. પી. સી. ની સંખ્યાબંધ જોગવાઈઓ અને અમારા સંખ્યાબંધ ચુકાદાઓ પર આધાર રાખીને, ઉચ્ચ અદાલત કાયદાની બાબત તરીકે સંપૂર્ણપણે ખોટી હતી, જેમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે સંજ્ઞાન પછી મેજિસ્ટ્રેટને ગુનાની વધુ તપાસનો આદેશ આપવાની કોઈ સત્તા નહીં હોય. તેમણે તારીખ ૨૨.૧૨.૨૦૦૯ની એફ. આઈ. આર., તારીખ ૨૨.૦૪.૨૦૧૦ની આરોપપત્રની સામગ્રી ખૂબ વિગતવાર વાંચી અને ગુજરાતના મહેસૂલ કમિશનર દ્વારા કલેક્ટર, સુરતને ૧૫.૦૩.૨૦૧૧ની તારીખે કરવામાં આવેલા સંદેશાવ્યવહાર પર ઘણો આધાર રાખ્યો. તેમના જણાવ્યા અનુસાર, આ સંદેશાવ્યવહારની સામગ્રી દર્શાવે છે કે તેમાં કોઈ શંકા નથી કે આ કેસની હકીકતો પર વધુ તપાસ થવી જોઈતી હતી, જેમાં જમીન પચાવી પાડતા માફિયાઓ દ્વારા તેમના ગ્રાહકો સાથે મોટી છેતરપિંડી કરવામાં આવી હતી, અને જો બીજા વધારાના સત્ર ન્યાયાધીશના તારીખ ૧૦.૦૧.૨૦૧૨ ના ચુકાદાને સમર્થન આપવામાં ન આવે તો તે ન્યાયનો ઉપહાસ હશે. તેમના જણાવ્યા અનુસાર, હાઈકોર્ટનો ચુકાદો એ હકીકતથી ઘણો પ્રભાવિત હતો કેઃ

(૧) આઈ. ઓ. મુન્શીએ વધુ વચગાળાના તપાસ અહેવાલો ખૂબ જ ઝડપથી રજૂ કર્યા અને

(૨) આ અહેવાલો મેજિસ્ટ્રેટને બદલે અધિક સત્ર ન્યાયાધીશને સુપરત કર્યા હતા;

પરિણામે બાળકને સ્નાનના પાણી સાથે બહાર ફેંકી દેવામાં આવ્યું હતું. તેથી તેમણે અમને બીજા અધિક સત્ર ન્યાયાધીશના આદેશને જાળવી રાખવા વિનંતી કરી, જેમણે વધુ તપાસનો આદેશ આપ્યો હતો, કારણ કે તે આ કેસમાં સત્ય તરફ દોરી જશે.

૮. બીજી તરફ, સામાવાળાઓ વતી હાજર રહેલા વરિષ્ઠ વકીલો શ્રી બસંત અને શ્રી નવારેએ ટ્રાયલ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટના ચુકાદાને સમર્થન આપતા જણાવ્યું હતું કે તેમાં કોઈ શંકા નથી કે ક્રોસ–એફઆઈઆર દાખલ કર્યા વિના, જે રજૂ કરવાની માંગ કરવામાં આવી હતી તે પુરાવા છે જે કદાચ હાથ ધરવામાં આવનારી સુનાવણીમાં બચાવ સમાન હોઈ શકે છે, જે અસ્વીકાર્ય હશે. તેમણે ભારપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે કાર્યવાહીને રદ કરવા માટે કોઈ પણ તબક્કે અરજી દાખલ કરવામાં આવી ન હતી, અને દેખીતી રીતે, એફ. આઈ. આર. થી સંપૂર્ણપણે અલગ પડી ગયેલા વધુ તપાસ તથ્યો મેળવવા માટે સંજ્ઞાન લેવાના એક વર્ષ કરતાં વધુ સમય પછી કરવામાં આવેલી વિલંબિત અરજી, સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩ (૮) હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટની સત્તાની સંપૂર્ણપણે બહાર

હશે. તેઓએ ઘણા ચુકાદાઓ અને ખાસ કરીને આ અદાલતના તાજેતરના ચુકાદાઓ પર આધાર રાખ્યો હતો, જેથી એ દર્શાવી શકાય કે સંજ્ઞાન પછી અને ખાસ કરીને આરોપીને સમન્સ જારી થયા પછી, અને આરોપી આવા સમન્સ અનુસાર હાજર થાય છે, મેજિસ્ટ્રેટ પાસે કાર્યવાહીના આ તબક્કે વધુ તપાસ માટે કોઈ સુઓ મોટો પાવર નથી, ન તો આરોપી દ્વારા તેને ખસેડી શકાય છે.

૯. તેથી આ કેસમાં કાયદાનો પ્રશ્ન એ ઊભો થાય છે કે શું પોલીસ દ્વારા આરોપપત્ર દાખલ કર્યા પછી, મેજિસ્ટ્રેટ પાસે વધુ તપાસનો આદેશ આપવાની સત્તા છે, અને જો એમ હોય તો, ફોજદારી કાર્યવાહીના કયા તબક્કા સુધી.

૧૦. સી. આર. પી. સી. ને સરસ રીતે ૩૭ પ્રકરણોમાં વહેંચવામાં આવી છે. આ કિસ્સામાં અમે પ્રકરણ XII થી XVII સાથે સંબંધિત છીએ. બારમા પ્રકરણનું શીર્ષક "પોલીસને માહિતી અને તપાસ કરવાની તેમની સત્તાઓ" છે. પ્રકરણ XIII નું શીર્ષક "તપાસ અને સુનાવણીમાં ફોજદારી અદાલતોના અધિકારક્ષેત્ર" છે. પ્રકરણ XIV "કાર્યવાહીની શરૂઆત માટે શરતોની આવશ્યકતા" વિશે બોલે છે. પછી પ્રકરણ XV "મેજિસ્ટ્રેટને ફરિયાદો" વિશે બોલે છે. પ્રકરણ XVI નું શીર્ષક છે "મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ કાર્યવાહીની શરૂઆત" અને પ્રકરણ XVII નું શીર્ષક છે "ચાર્જ". પ્રકરણ XVIII થી XXI અનુક્રમે "સત્ર

અદાલત સમક્ષ સુનાવણી"; "મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા વોરંટ–કેસોની સુનાવણી"; "મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સમન્સ–કેસોની સુનાવણી"; અને સારાંશ સુનાવણી "છે.

૧૧. સી. આર. પી. સી. ની સંબંધિત કલમો કે જેની સાથે અમે સંબંધિત છીએ તે નીચે મુજબ છેઃ

"૧૫૬. કોગ્નિઝેબલ કેસની તપાસ કરવાની પોલીસ અધિકારીની સત્તા.–

(૧) પોલીસ સ્ટેશનનો હવાલો ધરાવતો કોઈપણ અધિકારી, મેજિસ્ટ્રેટના આદેશ વિના, કોઈ પણ સંજ્ઞેય કેસની તપાસ કરી શકે છે, જે આવા સ્ટેશનની મર્યાદામાં સ્થાનિક વિસ્તાર પર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલતને પ્રકરણ XIII ની જોગવાઈઓ હેઠળ તપાસ કરવાની અથવા પ્રયાસ કરવાની સત્તા હશે.

XXX XXX XXX

(૩) કલમ ૧૯૦ હેઠળ અધિકૃત કોઈ પણ મેજિસ્ટ્રેટ ઉપરોક્ત તપાસનો આદેશ આપી શકે છે.

XXX XXX XXX

૧૭૩. તપાસ પૂર્ણ થવા પર પોલીસ અધિકારીનો અહેવાલ.–

XXX XXX XXX

(૮) પેટા–કલમ (૨) હેઠળનો અહેવાલ મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવામાં આવ્યો હોય અને આવી તપાસ પછી પોલીસ સ્ટેશનનો પ્રભારી અધિકારી વધુ પુરાવા, મૌખિક અથવા દસ્તાવેજી મેળવે તો તે મેજિસ્ટ્રેટને વધુ અહેવાલ અથવા સૂચવેલા ફોર્મમાં આવા પુરાવા અંગેના અહેવાલો મોકલશે અને પેટા–કલમ (૨) થી (૬) ની જોગવાઈઓ, જ્યાં સુધી હોય ત્યાં સુધી, પેટા–કલમ (૨) હેઠળ મોકલવામાં આવેલા અહેવાલના સંબંધમાં લાગુ થાય તેવા અહેવાલ અથવા અહેવાલોના સંબંધમાં લાગુ થશે.

XXX XXX XXX

૧૯૦. મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ગુનાઓનુ સંજ્ઞાન.–

(૧) આ પ્રકરણની જોગવાઈઓને આધિન, પ્રથમ વર્ગના કોઈપણ મેજિસ્ટ્રેટ અને પેટા–કલમ (૨) હેઠળ આ માટે વિશેષ રીતે અધિકૃત બીજા વર્ગના કોઈપણ મેજિસ્ટ્રેટ, કોઈપણ ગુનાની નોંધ લઈ શકે છે –

(ક) આવા ગુનાની રચના કરતી હકીકતોની ફરિયાદ પ્રાપ્ત થયા પછી;

(ખ) આવી હકીકતોના પોલીસ અહેવાલ પર;

(સી) પોલીસ અધિકારી સિવાય અન્ય કોઈ વ્યક્તિ પાસેથી પ્રાપ્ત માહિતી પર અથવા તેની પોતાની જાણ પર કે આવો ગુનો કરવામાં આવ્યો છે.

(૨) ચિફ્ જુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ બીજા વર્ગના કોઈપણ મેજિસ્ટ્રેટને તપાસ કરવા અથવા પ્રયાસ કરવા માટે તેની ક્ષમતામાં હોય તેવા ગુનાઓની પેટા–કલમ (૧) હેઠળ સંજ્ઞાન લેવાની સત્તા આપી શકે છે.

XXX XXX XXX

૨૦૦. ફરિયાદીની તપાસ._

ફરિયાદ પર ગુનાની નોંધ લેતા મેજિસ્ટ્રેટ ફરિયાદી અને હાજર સાક્ષીઓ, જો કોઈ હોય તો, શપથ લઈને તપાસ કરશે અને આવી તપાસનો સાર લેખિતમાં નોંધશે અને ફરિયાદી અને સાક્ષીઓ અને મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પણ સહી કરશે:

પરંતુ જ્યારે ફરિયાદ લેખિતમાં કરવામાં આવે ત્યારે મેજિસ્ટ્રેટે ફરિયાદી અને સાક્ષીઓની તપાસ કરવાની જરૂર નથી –

(ક) જો કોઈ જાહેર સેવક પોતાની સત્તાવાર ફરજો બજાવતા હોય અથવા અદાલતમાં ફરજ બજાવતા હોય, અથવા કાર્ય કરવાનો હેતુ ધરાવે છે અથવા અદાલતે ફરિયાદ કરી છે; અથવા

(બી) જો મેજિસ્ટ્રેટ કલમ ૧૯૨ હેઠળ અન્ય મેજિસ્ટ્રેટને તપાસ અથવા સુનાવણી માટે કેસ કરે છે.

વધુમાં જોગવાઈ છે કે જો મેજિસ્ટ્રેટ ફરિયાદી અને સાક્ષીઓની તપાસ કર્યા પછી કલમ ૧૯૨ હેઠળ અન્ય મેજિસ્ટ્રેટને કેસ સોંપે છે, તો પછીના મેજિસ્ટ્રેટે તેમની ફરીથી તપાસ કરવાની જરૂર નથી.

XXX XXX XXX

૨૦૨. પ્રક્રિયાના મુદ્દાને મુલતવી રાખવો.–

(૧) કોઈપણ મેજિસ્ટ્રેટ, એવા ગુનાની ફરિયાદની પ્રાપ્તિ પર કે જેના માટે તે સંજ્ઞાન લેવા માટે અધિકૃત છે અથવા જે તેને કલમ ૧૯૨ હેઠળ સોંપવામાં આવ્યો છે, જો તે યોગ્ય લાગે તો, [અને, એવા કિસ્સામાં જ્યાં આરોપી રહેતો હોય. જે વિસ્તારમાં તે તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે તે વિસ્તારની બહારના સ્થળે] આરોપી સામેની પ્રક્રિયાના મુદ્દાને મુલતવી રાખશે, અને કાં તો આ કેસની જાતે તપાસ કરશે અથવા પોલીસ અધિકારી દ્વારા અથવા તેને યોગ્ય લાગે તેવી અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપશે, આગળ વધવા માટે પર્યાપ્ત આધાર છે કે નહીં તે નક્કી કરવાના હેતુ માટે:

પરંતુ તપાસ માટે આવો કોઈ નિર્દેશ આપવામાં આવશે નહીં –

(ક) મેજિસ્ટ્રેટને એવું જણાય કે ફરિયાદ કરાયેલ ગુનો માત્ર સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા જ સુનાવણીપાત્ર છે; અથવા

(બી) જ્યાં અદાલત દ્વારા ફરિયાદ કરવામાં આવી નથી, સિવાય કે ફરિયાદી અને હાજર સાક્ષીઓની (જો કોઈ હોય તો) કલમ ૨૦૦ હેઠળ સોગંદ પર તપાસ કરવામાં આવી હોય.

(૨) પેટા–કલમ (૧) હેઠળની તપાસમાં, મેજિસ્ટ્રેટ, જો તેને યોગ્ય લાગે, તો શપથ પર સાક્ષીનો પુરાવો લઈ શકે છેઃ

પરંતુ જો મેજિસ્ટ્રેટને એવું લાગે કે ફરિયાદ કરાયેલ ગુનો ફક્ત સત્ર અદાલત દ્વારા જ સુનાવણીપાત્ર છે, તો તે ફરિયાદીને તેના તમામ સાક્ષીઓને રજૂ કરવા અને શપથ પર તેમની તપાસ કરવા માટે બોલાવશે.

(૩) જો પેટા–કલમ (૧) હેઠળની તપાસ પોલીસ અધિકારી ન હોય તેવી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવે, તો તે તપાસ માટે તેને વોરંટ વિના ધરપકડ કરવાની સત્તા સિવાય પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને આ સંહિતા દ્વારા આપવામાં આવેલી તમામ સત્તાઓ હશે.

XXX XXX XXX

૨૦૪. પ્રોસેસ ઈસ્યુ કરવો.–

(૧) જો મેજિસ્ટ્રેટના અભિપ્રાયમાં કોઈ ગુનાની નોંધ લેતા કાર્યવાહી માટે પૂરતો આધાર હોય અને કેસ –

(અ) સમન્સ–કેસ, તે આરોપીની હાજરી માટે તેનું સમન્સ જારી કરશે;

અથવા

(બ) વોરંટ–કેસ, તે વોરંટ જારી કરી શકે છે, અથવા, જો તેને યોગ્ય લાગે, તો સમન્સ, આરોપીને લાવવા માટે અથવા ચોક્કસ સમયે આવા અન્ય મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ હાજર થવા માટે અથવા (જો તેને પોતે કોઈ અધિકારક્ષેત્ર ન હોય તો) અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા અન્ય કોઈ મેજિસ્ટ્રેટ.

(૨) જ્યાં સુધી ફરિયાદી પક્ષના સાક્ષીઓની યાદી દાખલ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી પેટા–કલમ (૧) હેઠળ આરોપી સામે કોઈ સમન્સ કે વોરંટ જારી કરવામાં આવશે નહીં.

(૩) લેખિતમાં કરવામાં આવેલી ફરિયાદ પર શરૂ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહીમાં, પેટા–કલમ (૧) હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલ દરેક સમન્સ અથવા વોરંટ સાથે આવી ફરિયાદની એક નકલ હોવી જોઈએ.

(૪) જ્યારે હાલમાં અમલમાં હોય તેવા કોઈ કાયદા દ્વારા કોઈ પ્રોસેસ–ફી અથવા અન્ય ફી ચૂકવવાપાત્ર હોય, ત્યારે ફી ચૂકવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કોઈ પ્રોસેસ જારી કરવામાં આવશે નહીં અને જો આવી ફી વાજબી

સમયની અંદર ચૂકવવામાં ન આવે, તો મેજિસ્ટ્રેટ ફરિયાદને નકારી શકે છે.

(૫) આ કલમની કોઈ પણ બાબત કલમ ૮૭ની જોગવાઈઓને અસર કરતી હોવાનું માનવામાં આવશે નહીં."

૧૨. પ્રકરણના શીર્ષકો પોતે દર્શાવે છે તેમ, તપાસ કરવાની પોલીસની સત્તાઓ અને પૂછપરછમાં ફોજદારી અદાલતોના અધિકારક્ષેત્ર વચ્ચે સ્પષ્ટ તફાવત છે–ત્યારબાદ એકવાર સુનાવણી શરૂ થઈ જાય તે પછી પ્રક્રિયા થાય છે.કલમ ૧૫૬ "કોગ્નિઝેબલ કેસો" ની તપાસ કરવાની પોલીસ અધિકારીની સત્તા સાથે સંબંધિત છે.

સીઆરપીસીની કલમ ૨(સી) હેઠળ "કોગ્નિઝેબલ કેસ" ની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ છેઃ

"સંજ્ઞેય અપરાધ" એટલે એવો ગુનો કે જેના માટે, અને "સંજ્ઞેય કેસ" એટલે એવો કેસ કે જેમાં પોલીસ અધિકારી, પ્રથમ અનુસૂચિ અનુસાર અથવા હાલમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈ કાયદા હેઠળ, વોરંટ વિના ધરપકડ કરી શકે.

કલમ ૨ (ડી) માં "ફરિયાદ" ની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ છેઃ

"ફરિયાદ" એટલે મેજિસ્ટ્રેટને આ સંહિતા હેઠળ કાર્યવાહી કરવાના દૃષ્ટિકોણથી મૌખિક અથવા લેખિતમાં કરવામાં આવેલ કોઈપણ આરોપ કે કોઈ જાણીતી અથવા અજાણી વ્યક્તિએ ગુનો કર્યો છે, પરંતુ તેમાં પોલીસ અહેવાલનો સમાવેશ થતો નથી.

કલમ ૨ (જી) માં "તપાસ" ની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ છેઃ

"તપાસ" એટલે મેજિસ્ટ્રેટ અથવા કોર્ટ દ્વારા આ સંહિતા હેઠળ હાથ ધરવામાં આવેલી સુનાવણી સિવાયની દરેક તપાસ;

કલમ ૨ (એચ) માં "તપાસ" ની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ છેઃ

> "તપાસ" માં પોલીસ અધિકારી દ્વારા અથવા આ વતી મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા અધિકૃત કોઈપણ વ્યક્તિ (મેજિસ્ટ્રેટ સિવાય) દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલા પુરાવા એકત્ર કરવા માટે આ સંહિતા હેઠળની તમામ કાર્યવાહીનો સમાવેશ થાય છે.

૧૩. તેથી સી. આર. પી. સી. માં સમાવિષ્ટ વૈધાનિક યોજના વોટર–ટાઈટ વિભાગોમાં "તપાસ" અને "ટ્રાયલ" ને મૂકે છે, જેમ કે "તપાસ" ની વ્યાખ્યા જ દર્શાવે છે."તપાસ" એ પોલીસ અધિકારી દ્વારા પુરાવા એકત્રિત કરવાના હેતુ માટે છે, અને અન્યથા આ વતી મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા અધિકૃત કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા, અને સુનાવણી શરૂ થાય તે પહેલાંના તબક્કા સાથે પણ સંબંધિત છે.તપાસ જે આખરે સી. આર. પી. સી. હેઠળ પોલીસ અહેવાલ તરફ દોરી જાય છે તે પોલીસ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી તપાસ છે, અને "ફરિયાદ" કેસોમાં મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પોતે કરવામાં આવેલી તપાસમાં આદેશ આપી શકાય છે.

૧૪. અગાઉની ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૮૯૮ માં એવી જોગવાઈ નહોતી કે જેના દ્વારા કલમ ૧૭૩ હેઠળ પોલીસ રિપોર્ટ મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવામાં આવ્યા પછી પોલીસને ગુનાના સંદર્ભમાં વધુ તપાસ કરવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી.સપ્ટેમ્બર ૧૯૬૯માં કાયદા મંત્રાલયને મોકલવામાં આવેલા ૪૧મા કાયદા પંચના અહેવાલ (ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૮૯૮)

(ત્યારબાદ "લો કમિશન રિપોર્ટ" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે), તેથી, કલમ ૧૭૩માં પેટા–કલમ (૭) ઉમેરવાની ભલામણ કરવામાં આવી હતી કારણ કે તે નીચેના કારણોસર ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૮૯૮ હેઠળ હતીઃ

"૧૪.૨૩. કલમ ૧૭૩ હેઠળનો અહેવાલ સામાન્ય રીતે તપાસનો અંત હોય છે.તેમ છતા, કેટલીકવાર, પોલીસ અધિકારી કલમ ૧૭૩ હેઠળ અહેવાલ રજૂ કર્યા પછી આરોપીના અપરાધ અથવા નિર્દોષતા પર આધાર રાખતા પુરાવા પર આવે છે.આપણે વિચારવું જોઈએ કે પોલીસ અધિકારી તે પુરાવા એકત્રિત કરી શકે છે અને તેને સંબંધિત મેજિસ્ટ્રેટને મોકલી શકે છે.જો કે, એવું લાગે છે કે અદાલતોએ કેટલીકવાર સંકુચિત દ્રષ્ટિકોણ અપનાવ્યો છે કે એકવાર કલમ ૧૭૩ હેઠળ અંતિમ અહેવાલ મોકલવામાં આવ્યા પછી, પોલીસ ફરીથી કેસને સ્પર્શ કરી શકતી નથી અને તપાસ ફરીથી ખોલી શકતી નથી. આ <u>દ્રષ્ટિકોણ તપાસ એજન્સીના માર્ગમાં અવરોધ ઊભો કરે છે, જે ફરિયાદી પક્ષ માટે અને તે બાબત માટે આરોપી માટે પણ ખૂબ જ અયોગ્ય હોઈ શકે છે</u>.કલમ ૧૭૩માં સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ કે સક્ષમ પોલીસ અધિકારી આવા પુરાવાઓની તપાસ કરી શકે છે અને મેજિસ્ટ્રેટને અહેવાલ મોકલી શકે છે.નવી સામગ્રીને લગતી નકલો ચોક્કસપણે આરોપીને આપવી જોઈએ."(ભાર આપવામા આવે છે.)

૧૫. એ નોંધવુ રસપ્રદ છે કે કેટલીક ઉચ્ચ અદાલતોના સંકુચિત દ્રષ્ટિકોણે તપાસ એજન્સીના માર્ગમાં અવરોધ ઊભો કર્યો હતો, જે ફરિયાદી પક્ષ તેમજ આરોપી માટે ખૂબ જ અયોગ્ય હોઈ શકે છે.

૧૬. ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ એ સ્પષ્ટ કરે છે કે ફોજદારી સુનાવણીની પ્રક્રિયા **શ્રીમતી મેનકા ગાંધી** વિરુદ્ધ **ભારત સંઘ અને અન્યો (૧૯૭૮) ૧ એસ. સી. સી. ૨૪૮** ના નિર્ણાયક નિર્ણય પછી જ થવી જોઈએ. , "સાચું, ન્યાયી અને વ્યાજબી અને નહી કે મનસ્વી, કાલ્પનિક અથવા દમનકારી

" (તેમાં ફકરો ૭ જુઓ). તેવી જ રીતે, **પોલીસ કમિશનર, દિલ્હી વિરુદ્ધ રજિસ્ટ્રાર, દિલ્હી હાઈકોર્ટ, નવી દિલ્હી (૧૯૯૬) ૬ એસ. સી. સી. ૩૨૩** માં, એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૨૧ વ્યક્તિને જીવન અને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના મૂલ્યવાન અધિકારની બાંયધરી આપે છે અને તેની બાંયધરી આપે છે, જેને ન્યાયી સુનાવણીમાં કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયાનું પાલન કરવાથી જ વંચિત કરી શકાય છે, જે આરોપીની સલામતીની ખાતરી આપે છે. ન્યાયી સુનાવણીની ખાતરી એ ન્યાય વિતરણની પ્રથમ અનિવાર્યતા હોવાનું કહેવાય છે (તેમાં ફકરો ૧૬ જુઓ).

૧૭. તે સ્પષ્ટ છે કે નિષ્પક્ષ સુનાવણી ત્યારે જ શરૂ થવી જોઈએ જ્યારે તપાસ પોતે જ નિષ્પક્ષ અને ન્યાયી હોય. તમામ તપાસ અને તપાસનો અંતિમ ઉદ્દેશ, પછી ભલે તે પોલીસ દ્વારા હોય કે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા, એ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે કે જેમણે ખરેખર ગુનો કર્યો છે તેમની સામે યોગ્ય રીતે કેસ નોંધવામાં આવે અને જેમણે ગુનો કર્યો નથી તેમની સામે ટ્રાયલ ન ચાલે. આ ન્યૂનતમ પ્રક્રિયાગત જરૂરિયાત છે જે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ની મૂળભૂત જરૂરિયાત છે તેમાં શંકા કરી શકાતી નથી. સી. આર. પી. સી. પર અનુચ્છેદ ૨૧ની સર્વવ્યાપી હાજરીને કારણે જ સી. આર. પી. સી. ની તમામ જોગવાઈઓના અર્થઘટનની જાણ કરવી જરૂરી છે, જેથી એ સુનિશ્ચિત કરી શકાય કે અનુચ્છેદ ૨૧નું અક્ષર અને ભાવના બંનેમાં પાલન થાય છે.

૧૮. પૂજા પાલ વિરુદ્ધ યુ. ઓ. આઈ. (૨૦૧૬) ૩ એસ. સી. સી. ૧૩૫ એ એક મહત્વપૂર્ણ ચુકાદો છે જે "નિષ્પક્ષ સુનાવણી" દ્વારા "ઝડપી સુનાવણી" ના લક્ષ્યના સંદર્ભમાં બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ મૂળભૂત અધિકારની વાત કરે છે.કોર્ટે તેને આ રીતે ટાંક્યુ છે:

> **"૮૩. "ઝડપી** સુનાવણી", ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧માં સમાવિષ્ટ જીવનના મૂળભૂત અધિકારનો સાર હોવા છતાં, "નિષ્પક્ષ સુનાવણી" ની વિભાવનામાં એક સાથી છે, જે બંને ન્યાયિક પ્રક્રિયાના અવિભાજ્ય ઘટકો છે, જે અંતિમ મધ્યસ્થી તરીકે કાયદાની અદાલત દ્વારા ન્યાયિક નિર્ણયમાં પરિણમે છે. ઝડપી સુનાવણી અને નિષ્પક્ષ સુનાવણીના અધિકાર વચ્ચે ખરેખર એટલો ગુણાત્મક તફાવત છે કે જ્યારે નિષ્પક્ષ સુનાવણીની અનિવાર્યતા સામે મુકવામાં આવે ત્યારે પ્રથમનો ઇનકાર પોતે જ આરોપી માટે પૂર્વગ્રહયુક્ત રહેશે નહીં.મૂળભૂત રીતે, ન્યાય માત્ર થવો જ જોઈએ નહીં, પરંતુ તે કરવામાં આવ્યો હોવાનું પણ દેખાવું જોઈએ, જો તપાસનો હવાલો સંભાળી રહેલી વૈધાનિક એજન્સી બિનઅસરકારક હોવાનું જણાય અથવા તેના કાર્યો ન્યાયી, અર્થપૂર્ણ અને ફળદાયી રીતે નિભાવી શકતી નથી તેવું માનવામાં આવે અથવા અનુમાન કરવામાં આવે તો રાજ્ય પોલીસ દ્વારા તપાસ, કોઈપણ નિષ્પક્ષ એજન્સી દ્વારા વધુ તપાસ અથવા પુનઃ તપાસનો નિર્દેશ આપવા માટે અદાલતના શેષ અધિકારક્ષેત્રનો અનિવાર્યપણે ઉપયોગ કરવો પડશે.જેમ ન્યાયના હેતુએ સર્વોચ્ચ શાસન કરવું પડે છે, કાયદાની અદાલત પોતાને રાજીનામું આપનાર અને અસહાય પ્રેક્ષક તરીકે ઘટાડી શકતી નથી અને અનુમાનિત પરિણામો સાથે દેખીતી રીતે અન્યાયી, ખામીયુક્ત તપાસની સ્થિતિમાં, પૂર્વનિર્ધારિત નિષ્કર્ષ નોંધવા માટે ઔપચારિકતાઓ નમ્રતાપૂર્વક પૂર્ણ કરી શકે છે.તો ન્યાય જાનહાનિ બની જશે. યોગ્ય, ન્યાયી, નિષ્પક્ષ અને અસરકારક તપાસના અભાવથી તેની વિશ્વસનીયતા અને વિશ્વસનીયતામાં ઘટાડો થવાની અદાલતનો સંતોષ એ વધુ તપાસ અથવા પુનઃચૂંટણી માટેના નિર્દેશ માટેની પૂર્વશરત હોવા છતાં, વાસ્તવિક રીતે આરોપપત્ર રજૂ કરવું અથવા સુનાવણીની પેન્ડન્સી કોઈ પણ રીતે નિષેધાત્મક અવરોધ ન હોઈ શકે.સત્યને ગૂંચ કાઢવા અને પક્ષકારોને ન્યાય અપાવવા માટે વધુ તપાસ અથવા પુનઃચૂંટણીની જરૂરિયાત નક્કી

કરવા માટે સંદર્ભિત તથ્યો અને પરિચર સંજોગોનું એકલું મૂલ્યાંકન અને વિશ્લેષણ કરવું પડશે.કાયદાની અદાલતની મુખ્ય ચિંતા અને પ્રયાસ સાચા તથ્યોના આધારે ન્યાય મેળવવાનો છે, જેને પ્રતિબદ્ધ, ઉકેલાયેલી અને સક્ષમ તપાસ એજન્સી દ્વારા શોધી કાઢવો જોઈએ.

XXX XXX XXX

૮૬. ટ્રાયલમાં તપાસ, અન્વેષણ, ટ્રાયલ, અપીલ અને ફરીથી સુનાવણી એટલે કે ગુનાની તપાસ અને તેના આધારે ચુકાદા સહિત તપાસની સંપૂર્ણ શ્રેણીનો સમાવેશ થાય છે.કાયદાકીય રીતે, અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળની બાંયધરી આરોપીના જીવન અને સ્વતંત્રતા તેમજ પીડિત, તેના નજીકના અને પ્રિયજનો તેમજ મોટા પ્રમાણમાં સમુદાયના હિતોને સમાવે છે અને તેથી, તેને એકબીજાથી અલગ કરી શકાતી નથી. તે ન્યાયિક રીતે સ્વીકારવામાં આવે છે કે નિષ્પક્ષ સુનાવણીમાં ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૦ અને ૨૧ દ્વારા કલ્પના કરાયેલ નિષ્પક્ષ તપાસનો સમાવેશ થાય છે. ગુનાની તપાસ અને ચુકાદાની સારી રીતે સીમાંકિત રૂપરેખાઓ અસ્તિત્વમાં હોવા છતાં, જો તપાસ ન તો અસરકારક હોય, ન તો હેતુપૂર્ણ હોય, ન તો ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ હોય, ન તો ન્યાયી હોય, તો તે અદાલતોની ગંભીર જવાબદારી હશે, જો જરૂરી માનવામાં આવે તો, સત્યને શોધવા માટે વધુ તપાસ અથવા ફરીથી તપાસનો આદેશ આપવો, જેથી ન્યાયની નિષ્ફળતા અટકાવી શકાય. કોઈ પણ કઠોર માર્ગદર્શિકા અથવા સખત અને ઝડપી નિયમો સમાન અને સાર્વત્રિક આહ્વાન દ્વારા નિર્ધારિત કરી શકાતા નથી અને નિર્ણય સહાયક તથ્યો અને સંજોગો સાથે શરતી હોવો જોઈએ, જે ન્યાયના કારણની પ્રગતિની આગાહી દ્વારા મુખ્યત્વે પ્રેરિત છે."

૧૯. સી. આર. પી. સી. માં કલમ ૧૭૩ (૮) ની રૂજૂઆત સાથે, પોલીસ વિભાગ મેજિસ્ટ્રેટને પોલીસ રિપોર્ટ મોકલ્યા પછી પણ ગુનાની વધુ તપાસ કરવાની સત્તાથી સજ્જ છે.તદ્દન દેખીતી રીતે, આ સત્તા ત્યાં સુધી ચાલુ રહે છે જ્યાં સુધી ફોજદારી કેસમાં સુનાવણી શરૂ ન થાય. અમારી સામે મૂંઝવણભર્યો

પ્રશ્ન એ છે કે શું મેજિસ્ટ્રેટને કલમ ૧૭૩ હેઠળ પોલીસ રિપોર્ટ મોકલવામાં આવ્યા પછી વધુ તપાસનો આદેશ આપી શકે છે.

૨૦. એ નોંધવું રસપ્રદ છે કે ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૮૯૮ હેઠળ પણ, **કમલાપતિ ત્રિવેદી** વિરુદ્ધ **પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય (૧૯૮૦) ૨ એસસીસી ૯૧ માં,** આ અદાલતે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

> "**૫૦. કલમ** ૧૬૯ અને ૧૭૦ પોલીસ દ્વારા મેજિસ્ટ્રેટને કોઈ અહેવાલ સુપરત કરવાની વાત કરતી નથી, જો કે તેઓ જણાવે છે કે જ્યારે પોલીસને તપાસના નિષ્કર્ષ પર જાણવા મળે છે કે (૧) આરોપીઓને મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવાને યોગ્ય ઠેરવવા માટે પૂરતા પુરાવા અથવા શંકાના વાજબી આધાર નથી (કલમ ૧૬૯) અથવા (૨) ઉપરોક્ત પૂરતા પુરાવા અથવા વાજબી આધાર છે (કલમ ૧૭૦).બંને કિસ્સાઓમાં પોલીસનો અંતિમ અહેવાલ કલમ ૧૭૩ની પેટા–કલમ (૧) હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટને સુપરત કરવાનો હોય છે.તે કલમની પેટા–કલમ (૩) વધુમાં જોગવાઈ કરે છે કે પોલીસ દ્વારા અહેવાલના કિસ્સામાં કે આરોપીને તેના બોન્ડ પર મુક્ત કરવામાં આવ્યો છે (જે કલમ ૧૬૯ દ્વારા કલ્પના કરવામાં આવેલી પરિસ્થિતિ છે), મેજિસ્ટ્રેટ "આવા બોન્ડના વિસર્જન માટે અથવા અન્યથા તે યોગ્ય લાગે તેવો આદેશ" કરશે.હવે આવી સ્થિતિમાં મેજિસ્ટ્રેટ માટે કયા અભ્યાસક્રમો ખુલ્લા છે?અભિનંદન ઝા વિરુદ્ધ દિનેશ મિશ્રા [(૧૯૬૭) ૩ એસ. સી. આર. ૬૬૮ માં આ અદાલતે આપેલા ચુકાદા મુજબ:એઆઈઆર ૧૯૬૮ એસસી ૧૧૭:૧૯૬૮ ફોજદરી એલજે ૯૭]:
>
> (૧) પોલીસના અહેવાલ સાથે સંમત થાઓ અને કાર્યવાહી દાખલ કરો;
>
> અથવા
>
> (૨) પોલીસ અહેવાલ સાથે સહમત નથી અને
>
> (ક) વધુ તપાસનો આદેશ આપવો; અથવા

(બી) એવું માને છે કે આરોપીઓને મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવાને ન્યાયી ઠેરવવા અને ફરિયાદ કરાયેલા ગુનાની નોંધ લેવા માટે પુરાવા પૂરતા છે.

૫૧. અહેવાલની વિચારણા કર્યા પછી અને મેજિસ્ટ્રેટે તેની સામગ્રી વિચારણા કર્યા પછી યોગ્ય માર્ગ નક્કી કરવો પડશે. પરંતુ પછી સમસ્યાનું નિરાકરણ એ છે કે શું મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ આદેશ તેમની કાર્યકારી કે ન્યાયિક ક્ષમતાને અનુરૂપ છે. મારા મતે, પોલીસ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસના સંબંધમાં સુપરવાઇઝરી ઓથોરિટી તરીકે તેમની ક્ષમતામાં મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલો એક માત્ર હુકમ જ ગણી શકાય તે કોર્સ ૨(એ) દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલ છે.મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા અન્ય બે અભ્યાસક્રમો, એટલે કે, (૧) અને (૨) (બી) માં પસાર કરાયેલો આદેશ, તપાસના નિષ્કર્ષને અનુસરે છે અને પક્ષકારોના અધિકારો (એક તરફ રાજ્ય અને બીજી તરફ આરોપી) નક્કી કરતો ન્યાયિક આદેશ છે.અને જો એમ હોય તો, મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા આપણી સામેની કાર્યવાહીમાં પસાર કરવામાં આવેલા આદેશને ન્યાયિક અધિનિયમ તરીકે દર્શાવવો જોઈએ અને તેથી તે અદાલત તરીકે તેમની ક્ષમતામાં કરવામાં આવે છે."

૨૧. આ નિર્ણય દ્વારા જે બાબત માન્ય છે તે એ છે કે મેજિસ્ટ્રેટ પોલીસ અહેવાલ સાથે સહમત ન હોય તેવા સંજોગોમાં, તેઓ વધુ તપાસનો આદેશ આપી શકે છે–જે પોલીસ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસના સંબંધમાં સુપરવાઇઝરી ઓથોરિટી તરીકે તેમની ક્ષમતામાં કરવામાં આવે છે.

૨૨. ખરેખર, ૧૯૭૩ની સી. આર. પી. સી. ના આગમન પછી પણ કલમ ૧૫૬ (૩) યથાવત રહી છે.આમ, **બિહાર રાજ્ય વિરુદ્ધ જે. એ. સી.**

સલ્ધાના અને અન્યો (૧૯૮૦) ૧ એસ. સી. સી. ૫૫૪, આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યોઃ

"**૧૯. કલમ** ૧૫૬ (૩) હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટની વધુ તપાસના નિર્દેશ આપવાની સત્તા સ્પષ્ટપણે એક સ્વતંત્ર સત્તા છે અને અહીં અગાઉ વર્ણવ્યા મુજબ રાજ્ય સરકારની સત્તા સાથે સંઘર્ષમાં નથી.કલમ ૧૫૬ (૩) હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટને આપવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા તપાસ અધિકારી દ્વારા અહેવાલ રજૂ કર્યા પછી પણ કરી શકાય છે, જેનો અર્થ એ થશે કે મેજિસ્ટ્રેટ તપાસ અધિકારીના નિષ્કર્ષને સ્વીકારશે નહીં અને આગળની તપાસનો નિર્દેશ આપશે.આ જોગવાઈ કલમ ૧૭૩ (૮) માં પૂરા પાડવામાં આવેલ અહેવાલ રજૂ કર્યા પછી પણ કેસની વધુ તપાસ કરવાની તપાસ અધિકારીની સત્તાને કોઈપણ રીતે અસર કરતી નથી."

તેવી જ **રીતે, સકિરી વાસુ વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય અને અન્યો (૨૦૦૮) ૨ એસસીસી ૪૦૯,** આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યોઃ

"૧૨. **આમ** મોહંમદયુસુફ વિ. અફાક *જહાં [(૨૦૦૬) ૧ એસસીસી ૬૨૭: (૨૦૦૬)* ૧ એસસીસી (સીઆરઆઈ) ૪૬૦:જેટી (૨૦૦૬) ૧ એસસી ૧૦] આ અદાલતે અવલોકન કર્યું:(એસ. સી. સી. પૃષ્ઠ ૬૩૧, પરિચ્છેદ ૧૧)

> "૧૧. તેથી સ્પષ્ટ સ્થિતિ એ છે કે કોઈપણ ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ ગુનાની નોંધ લેતા પહેલા સંહિતાની કલમ ૧૫૬ (૩) હેઠળ તપાસનો આદેશ આપી શકે છે.જો તે આમ કરે છે, તો તેણે શપથ પર ફરિયાદીની તપાસ કરવાની નથી કારણ કે તે તેમાં કોઈ ગુનાની નોંધ લેતો ન હતો.પોલીસને તપાસ શરૂ કરવા માટે સક્ષમ બનાવવાના હેતુથી મેજિસ્ટ્રેટ પોલીસને એફ. આઈ. આર. નોંધવાનો નિર્દેશ આપવા માટે ખુલ્લા છે. આમ કરવામાં કંઈ ગેરકાયદેસર નથી.આખરે, એફ. આઈ. આર. ની નોંધણીમાં માત્ર સંહિતાની કલમ ૧૫૪માં દર્શાવ્યા મુજબ પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી દ્વારા રાખવામાં આવેલા પુસ્તકમાં ગુનાહિત ગુનાને લગતી માહિતીનો સાર દાખલ કરવાની પ્રક્રિયા સામેલ છે.જો કોઈ મેજિસ્ટ્રેટ સંહિતાની કલમ ૧૫૬ (૩) હેઠળ તપાસનો નિર્દેશ આપતી વખતે ઘણા

શબ્દોમાં એમ ન કહે કે એફ. આઈ. આર. નોંધવી જોઈએ, તો પણ પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની ફરજ છે કે તે ફરિયાદી દ્વારા જાહેર કરાયેલા સંજ્ઞેય ગુના અંગે એફ. આઈ. આર. નોંધાવે કારણ કે તે પોલીસ અધિકારી સંહિતાના પ્રકરણ XII માં ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલા વધુ પગલાં તે પછી જ લઈ શકે છે."

૧૩. આ અદાલત દ્વારા દિલાવર સિંહ વિરુદ્ધ દિલ્હી રાજ્ય [(૨૦૦૭) ૧૨ એસ. સી. સી. ૬૪૧ માં આ જ મત લેવામાં આવ્યો હતોઃજે. ટી. (૨૦૦૭) ૧૦ એસસી ૫૮૫] (જે. ટી. પેરા ૧૭ દ્વારા).અમે વધુ સ્પષ્ટ કરીશું કે જો કોઈ એફ. આઈ. આર. નોંધવામાં આવી હોય અને પોલીસે તપાસ કરી હોય, અથવા ખરેખર તપાસ કરી રહી હોય, જે પીડિત વ્યક્તિને યોગ્ય લાગતું નથી, તો પણ આવી વ્યક્તિ કલમ ૧૫૬ (૩) સીઆરપીસી હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટનો સંપર્ક કરી શકે છે, અને જો મેજિસ્ટ્રેટ સંતુષ્ટ થાય તો તે યોગ્ય તપાસનો આદેશ આપી શકે છે અને અન્ય યોગ્ય પગલાં લઈ શકે છે અને યોગ્ય તપાસ સુનિશ્ચિત કરવા માટે જરૂરી લાગે તેવો આદેશ (ઓ) પસાર કરી શકે છે.મેજિસ્ટ્રેટને કલમ ૧૫૬ (૩) સીઆરપીસી હેઠળ આ તમામ સત્તાઓ મળે છે.

૧૪. કલમ ૧૫૬ (૩) જણાવે છેઃ

"૧૫૬. (૩) કલમ ૧૯૦ હેઠળ સશક્ત કોઈપણ મેજિસ્ટ્રેટ ઉપરોક્ત તપાસનો આદેશ આપી શકે છે."

"ઉપરોક્ત" શબ્દો દેખીતી રીતે કલમ ૧૫૬ (૧) નો સંદર્ભ આપે છે, જે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી દ્વારા તપાસની વિચારણા કરે છે.

૧૫. કલમ ૧૫૬ (૩) કલમ XII સીઆરપીસી હેઠળ તેની ફરજો બજાવતી પોલીસ પર મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા તપાસની જોગવાઈ કરે છે. એવા કિસ્સાઓમાં કે જ્યાં મેજિસ્ટ્રેટને લાગે કે પોલીસે કેસની તપાસ કરવાની તેની ફરજ જરા પણ નિભાવી નથી, અથવા તે સંતોષકારક રીતે કરી નથી, તે પોલીસને તપાસ યોગ્ય રીતે કરવા માટે નિર્દેશ જારી કરી શકે છે, અને તેની દેખરેખ રાખી શકે છે.

૧૬. કલમ ૧૫૬ (૩) હેઠળ વધુ તપાસનો આદેશ આપવાની મેજિસ્ટ્રેટની સત્તા એક સ્વતંત્ર સત્તા છે અને તે કલમ ૧૭૩ (૮) દ્વારા પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યા પછી પણ કેસની વધુ તપાસ કરવાની તપાસ અધિકારીની સત્તાને અસર કરતી નથી.તેથી મેજિસ્ટ્રેટ પોલીસ અંતિમ અહેવાલ સુપરત કર્યા પછી પણ તપાસ ફરી શરૂ કરવાનો આદેશ આપી શકે છે, બિહાર રાજ્ય વિરુદ્ધ જે. એ. સી. સલ્દાન્હા [(૧૯૮૦) ૧ એસ. સી. સી. ૫૫૪:૧૯૮૦ એસસીસી (સીઆરઆઈ) ૨૭૨:એઆઇઆર ૧૯૮૦ એસસી ૩૨૬] (એસસીસી : એઆઈઆર પેરા ૧૯).

૧૭. અમારા મતે કલમ ૧૫૬ (૩) સીઆરપીસી મેજિસ્ટ્રેટમાં આવી તમામ સત્તાઓનો સમાવેશ કરવા માટે પૂરતી વ્યાપક છે જે યોગ્ય તપાસની ખાતરી કરવા માટે જરૂરી છે, અને તેમાં એફ. આઈ. આર. નોંધવાનો આદેશ આપવાની અને જો મેજિસ્ટ્રેટને સંતોષ થાય કે યોગ્ય તપાસ કરવામાં આવી નથી, અથવા પોલીસ દ્વારા કરવામાં આવી નથી, તો યોગ્ય તપાસનો આદેશ આપવાની સત્તાનો સમાવેશ થાય છે.સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૧૫૬ (૩) ટૂંકમાં લખવામાં આવી હોવા છતાં, અમારા મતે, તે ખૂબ જ વ્યાપક છે અને તેમાં યોગ્ય તપાસ સુનિશ્ચિત કરવા માટે જરૂરી તમામ આકસ્મિક સત્તાઓનો સમાવેશ થશે.

૧૮. તે સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે કોઈ સત્તાને કંઈક કરવાની સત્તા આપવામાં આવે છે ત્યારે તેમાં આવી આકસ્મિક અથવા ગર્ભિત સત્તાઓનો સમાવેશ થાય છે જે તે વસ્તુને યોગ્ય રીતે કરવાની ખાતરી કરશે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જ્યારે કાયદા દ્વારા કોઈ પણ સત્તા સ્પષ્ટ રીતે આપવામાં આવે છે, ત્યારે અનુદાનમાં, વિશેષ ઉલ્લેખ વિના પણ, દરેક શક્તિ અને દરેક નિયંત્રણનો સમાવેશ થાય છે, જેનો અસ્વીકાર અનુદાનને બિનઅસરકારક બનાવશે.આમ, જ્યાં કોઈ કાયદો અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરે છે ત્યાં તે ગર્ભિતપણે આવા તમામ કાર્યો કરવાની અથવા તેના અમલ માટે આવશ્યક હોય તેવા માધ્યમોનો ઉપયોગ કરવાની સત્તા પણ આપે છે."

૨૩. આમ તે સ્પષ્ટ છે કે સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૧૫૬ (૩) હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટની સત્તા ખૂબ જ વ્યાપક છે, કારણ કે આ ન્યાયિક સત્તા છે જેને સંતોષ થવો જોઈએ કે પોલીસ દ્વારા યોગ્ય તપાસ થાય છે. પોલીસ દ્વારા ન્યાયી અને ન્યાયી તપાસના અર્થમાં "યોગ્ય તપાસ" થાય છે તેની ખાતરી કરવા માટે–જેની દેખરેખ આવા મેજિસ્ટ્રેટે કરવાની હોય છે–ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ આદેશ આપે છે કે મેજિસ્ટ્રેટને જરૂરી તમામ સત્તાઓ, જે આકસ્મિક અથવા ગર્ભિત પણ હોઈ શકે છે, તે યોગ્ય તપાસની ખાતરી કરવા માટે ઉપલબ્ધ છે, જેમાં કોઈ શંકા વિના, કલમ ૧૭૩ (૨) હેઠળ તેમના દ્વારા અહેવાલ પ્રાપ્ત થયા પછી વધુ તપાસનો આદેશ સામેલ હશે; અને જ્યાં સુધી સુનાવણી શરૂ ન થાય ત્યાં સુધી ફોજદારી કાર્યવાહીના તમામ તબક્કે આવા મેજિસ્ટ્રેટને કઈ સત્તા આપવામાં આવશે. ખરેખર, શાબ્દિક રીતે પણ, સીઆરપીસીની કલમ ૧૫૬ (૧) માં ઉલ્લેખિત "તપાસ", કલમ ૨(એચ) હેઠળ "તપાસ" ની વ્યાખ્યા અનુસાર, પોલીસ અધિકારી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલા પુરાવા એકત્ર કરવા માટેની તમામ કાર્યવાહીનો સમાવેશ કરશે; જેમાં નિઃશંકપણે સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩ (૮) હેઠળ વધુ તપાસ દ્વારા કાર્યવાહીનો સમાવેશ થશે.

૨૪. જોકે, **શ્રી બસંતે દેવરપલ્લી લક્ષ્મીનારાયણ રેડ્ડી અને અન્યો** વિરુદ્ધ **વી. નારાયણ રેડ્ડી અને અન્યો (૧૯૭૬) ૩ એસ.સી.સી. ૨૫૨** ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદા પર ભાર મૂક્યો હતો. સી. આર. પી.

સી. ની કલમ ૨૦૨ (૧) ની પ્રથમ જોગવાઈ તે કેસની હકીકતો પર આધારિત હતી કે કેમ તે નક્કી કરતી વખતે આ ચુકાદાએ જણાવ્યું હતું કેઃ

> "૧૭. કલમ ૧૫૬ (૩) પ્રકરણ XII માં કેપ્શન હેઠળ આવે છેઃ"પોલીસને માહિતી અને તપાસ કરવાની તેમની સત્તાઓ"; જ્યારે કલમ ૨૦૨ પ્રકરણ XV માં છે જે શીર્ષક ધરાવે છેઃ"મેજિસ્ટ્રેટને ફરિયાદોની".કલમ ૧૫૬ (૩) હેઠળ પોલીસ તપાસનો આદેશ આપવાની સત્તા કલમ ૨૦૨ (૧) દ્વારા આપવામાં આવેલી સીધી તપાસની સત્તાથી અલગ છે.બંને જુદા જુદા તબક્કે અલગ અલગ ક્ષેત્રોમાં કામ કરે છે.પ્રથમનો ઉપયોગ પૂર્વ–સંજ્ઞાન તબક્કે કરી શકાય છે, બીજું જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ કેસની તપાસમાં હોય ત્યારે સંજ્ઞાન પછીના તબક્કે કરી શકાય છે.એટલે કે સંજ્ઞેય અપરાધની ફરિયાદના કિસ્સામાં, મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કલમ ૧૯૦ (૧) (એ) હેઠળ ગુનાની નોંધ લેતા પહેલા કલમ ૧૫૬ (૩) હેઠળની શક્તિનો ઉપયોગ કરી શકાય છે.પરંતુ જો તે એકવાર આવી નોંધ લે છે અને પ્રકરણ XV માં અંકિત પ્રક્રિયા શરૂ કરે છે, તો તે પૂર્વ–સંજ્ઞાન તબક્કામાં પાછા ફરવા અને કલમ ૧૫૬ (૩) નો લાભ લેવા માટે સક્ષમ નથી.વધુમાં એ નોંધવું જોઈએ કે કલમ ૧૫૬ ની પેટા–કલમ (૩) હેઠળ કરવામાં આવેલ આદેશ, કલમ ૧૫૬ (૧) હેઠળ તપાસની તેમની સંપૂર્ણ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માટે પોલીસને આકસ્મિક યાદ અપાવે છે અથવા જાણ કરે છે.આવી તપાસમાં સમગ્ર સતત પ્રક્રિયાનો સમાવેશ થાય છે જે કલમ ૧૫૬ હેઠળ પુરાવાના સંગ્રહથી શરૂ થાય છે અને કલમ ૧૭૩ હેઠળ અહેવાલ અથવા આરોપપત્ર સાથે સમાપ્ત થાય છે.બીજી બાજુ, કલમ ૨૦૨ એવા તબક્કે આવે છે જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પ્રકરણ XV હેઠળની કાર્યવાહીમાં કેટલાક પુરાવા એકત્રિત કરવામાં આવ્યા હોય, પરંતુ તે નિર્ધારિત પ્રક્રિયામાં આગળના પગલા અંગે નિર્ણય લેવા માટે અપૂરતા માનવામાં આવે છે.આવી સ્થિતિમાં, મેજિસ્ટ્રેટને કલમ ૨૦૨ હેઠળ તે કલમ દ્વારા નિર્ધારિત મર્યાદાની અંદર "કાર્યવાહી માટે પૂરતો આધાર છે કે નહીં તે નક્કી કરવાના હેતુસર" તપાસનો નિર્દેશ આપવાની સત્તા આપવામાં આવી છે.આમ કલમ ૨૦૨ હેઠળ તપાસનો ઉદ્દેશ પોલીસ અહેવાલ પર નવો કેસ શરૂ કરવાનો નથી, પરંતુ મેજિસ્ટ્રેટને તેમની સામે ફરિયાદ પર પહેલેથી જ શરૂ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી પૂર્ણ કરવામાં મદદ કરવાનો છે."

આ ચુકાદાને પછી **તુલા રામ** અને **અન્યો ઓઆરએસ. વી. કિશોર સિંહ (૧૯૭૭) ૪** એસસીસી ૪૫૯માં ફકરા ૧૧ અને ૧૫માં અનુસરવામાં આવ્યો હતો.

૨૫. જ્યારે કે એ વાત સાચી છે કે ૧૯૭૩ની સંહિતા લાગુ થયા પછી પણ કલમ ૧૫૬ (૩) યથાવત છે, તેમ છતાં ૧૯૭૩ની સંહિતામાં એક ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ ઉમેરો છે, એટલે કે કલમ ૧૭૩ (૮), જે ૧૮૯૮ની સંહિતા હેઠળ અસ્તિત્વમાં નહોતી.આપણે આ ચુકાદામાં અગાઉ નોંધ્યું છે તેમ, ૧૯૭૩ની ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૨ (એચ) "તપાસ" ને ૧૮૯૮ની ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૨ (એલ) માં સમાવિષ્ટ અગાઉની વ્યાખ્યા જેવી જ શરતોમાં આ તફાવત સાથે વ્યાખ્યાયિત કરે છે–કે ૧૯૭૩ની સંહિતા અમલમાં આવ્યા પછી "તપાસ" હવે પોલીસ અધિકારી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલા પુરાવાઓના સંગ્રહ માટે સીઆરપીસી હેઠળની <u>તમામ</u> કાર્યવાહીનો સમાવેશ કરશે."બધા" માં સ્પષ્ટપણે કલમ ૧૭૩ (૮) હેઠળની કાર્યવાહીનો પણ સમાવેશ થશે.આમ, જ્યારે કલમ ૧૫૬ (૩) જણાવે છે કે કલમ ૧૯૦ હેઠળ સત્તા પ્રાપ્ત મેજિસ્ટ્રેટ "આવી તપાસ" નો આદેશ આપી શકે છે, ત્યારે આવા મેજિસ્ટ્રેટ કલમ ૨ (એચ) માં સમાવિષ્ટ "તપાસ" ની વ્યાખ્યાને ધ્યાનમાં રાખીને કલમ ૧૭૩(૮) હેઠળ વધુ તપાસનો આદેશ પણ આપી શકે છે.

૨૬. ઉપરોક્ત ચુકાદા દ્વારા કલમ ૨ (એચ) ની બિલકુલ નોંધ લેવામાં આવતી નથી, પરિણામે કાયદામાં ભૂલભરેલું તારણ આવે છે કે કલમ ૧૫૬ (૩) હેઠળની શક્તિનો ઉપયોગ માત્ર પૂર્વ–સંજ્ઞાન તબક્કે જ થઈ શકે છે.કલમ ૧૫૬ (૩) માં ઉલ્લેખિત "તપાસ" માં સમગ્ર પ્રક્રિયાનો સમાવેશ થાય છે, જે પુરાવાના સંગ્રહથી શરૂ થાય છે અને જ્યાં સુધી અદાલત દ્વારા આરોપો ઘડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી ચાલુ રહે છે, જે તબક્કે સુનાવણી શરૂ થઈ હોવાનું કહી શકાય.આ કારણોસર, દેવરપલ્લી લક્ષ્મીનારાયણ રેડ્ડી (ઉપરોક્ત) માં ફકરા ૧૭ માં સમાવિષ્ટ કાયદાના નિવેદન પર **આધાર રાખી શકાતો** નથી.

૨૭. રામલાલ નારંગ વિરુદ્ધ રાજ્ય (દિલ્હી વહીવટીતંત્ર) (૧૯૭૯) ૨ એસ. સી. સી. ૩૨૨, એ એક પ્રારંભિક ચુકાદો છે જે આરોપપત્ર દાખલ થયા પછી કલમ ૧૭૩ (૮) માં સમાવિષ્ટ સત્તા સાથે સંબંધિત છે.આ અદાલતે કાયદા પંચના અહેવાલ અને સંખ્યાબંધ ચુકાદાઓ તરફ ધ્યાન દોર્યું હતું, જેમાં ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૮૯૮ હેઠળ વારંવાર તપાસ કરવાના પોલીસના અધિકારને માન્યતા આપવામાં આવી હતી.ત્યારબાદ તેણે **<u>એચ. એન. રિશબુદ વિરુદ્ધ દિલ્હી રાજ્ય</u>** એ. આઈ. આર. ૧૯૫૫ એસ. સી. **<u>૧૯૬ કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના પ્રારંભિક ચુકાદાને</u>** નીચે મુજબ ટાંક્યો હતોઃ

"૧૭. એચ. એન. રિશબુદ *વિરુદ્ધ દિલ્હી રાજ્ય [એઆઈઆર ૧૯૫૫ એસસી* ૧૯૬:(૧૯૫૫) ૧ એસસીઆર ૧૧૫૦:૧૯૫૫ ક્રિમી.એલજે ૫૨૬] આ અદાલતે કેસની નોંધ લીધા પછી પણ વધુ તપાસની શક્યતા પર વિચાર કર્યો હતો.જ્યારે નોંધવામાં આવ્યું કે તપાસના પરિણામે પોલીસ અહેવાલને કલમ ૧૯૦ સીઆરપીસીમાં એવી સામગ્રી તરીકે પ્રદાન કરવામાં આવ્યો હતો જેના પર સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું હતું, ત્યારે ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું કે તે જાળવી શકાતું નથી કે માન્ય અને કાનૂની પોલીસ અહેવાલ એ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો પાયો છે.એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં કેસની નોંધ લેવામાં આવી હતી અને કેસ સમાપ્ત થવા તરફ આગળ વધ્યો હતો, ત્યાં પૂર્વવર્તી તપાસની અયોગ્યતા પરિણામને દૂષિત કરતી નથી સિવાય કે ત્યાં સુધી ન્યાયની નિષ્ફળતા થઈ હોય. એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે તપાસમાં ખામી અથવા ગેરકાયદેસરતા, ગમે તેટલી ગંભીર હોય, તેની અનુભૂતિ અથવા સુનાવણી સંબંધિત પ્રક્રિયાની ક્ષમતા પર કોઈ સીધી અસર થતી નથી. જો કે, એવુ જોવા મળ્યું હતું:

"તે અનુસરતું નથી કે સુનાવણી દરમિયાન અદાલત દ્વારા તપાસની અમાન્યતાને સંપૂર્ણપણે અવગણવી જોઈએ. જ્યારે આવી ફરજિયાત જોગવાઈનો ભંગ પૂરતા પ્રમાણમાં પ્રારંભિક તબક્કે અદાલતની જાણમાં લાવવામાં આવે છે, ત્યારે અદાલત, સંજ્ઞાન લેવાનો ઇનકાર કરતી વખતે, ગેરકાયદેસરતાને દૂર કરવા અને ખામીને સુધારવા માટે જરૂરી પગલાં લેવા પડશે, જેમ કે વ્યક્તિગત કેસના સંજોગો માટે જરૂરી હોય તેવી ફરીથી તપાસનો આદેશ આપીને."

આ નિર્ણય એ દ્રષ્ટિકોણ માટે સ્પષ્ટ સત્તા છે કે વધુ તપાસને માત્ર એટલા માટે નકારી શકાતી નથી કારણ કે અદાલત દ્વારા કેસની નોંધ લેવામાં આવી છે; જો સંજોગો મંજૂરી આપે તો સુનાવણી દરમિયાન પ્રકાશમાં આવતી ખામીયુક્ત તપાસને વધુ તપાસ દ્વારા દૂર કરી શકાય છે."

ત્યારબાદ કોર્ટે આગળ કહ્યું:

"૨૦. ફોજદારી અદાલતોની રોજિંદી કામગીરીથી પરિચિત કોઈપણ વ્યક્તિ વધુ તપાસ કરવા અને પૂરક અહેવાલ રજૂ કરવાની સત્તા ધરાવતી પોલીસની વ્યવહારુ જરૂરિયાતને જીવંત રાખશે.પોલીસ પાસે આવી સત્તા

હોવી જોઈએ તે ફરિયાદી પક્ષ અને બચાવ પક્ષ બંનેના હિતમાં છે.એવા કેસની કલ્પના કરવી સરળ છે કે જ્યાં નવી સામગ્રી પ્રકાશમાં આવી શકે છે જે અગાઉ આરોપી ન હોય તેવી વ્યક્તિઓને ફસાવશે અથવા પહેલેથી જ આરોપી હોય તેવી વ્યક્તિઓને દોષમુક્ત કરશે. જ્યારે તપાસ એજન્સીના ધ્યાનમાં આવે છે કે પહેલેથી જ ગુનાનો આરોપી વ્યક્તિ પાસે સારુ બહાનું છે, ત્યારે શું તે એજન્સીની ફરજ નથી કે તે બહાનાની અરજીની વાસ્તવિકતાની તપાસ કરે અને મેજિસ્ટ્રેટને અહેવાલ રજૂ કરે?આખરે તપાસ એજન્સી પાસે ખાનગી વ્યક્તિ કરતાં વધુ સંસાધનો હોય છે.તેવી જ રીતે, જ્યાં પહેલેથી જ આરોપી ન હોય તેવી વ્યક્તિઓની સંડોવણી તપાસ એજન્સીના ધ્યાનમાં આવે છે, ત્યાં તપાસ એજન્સી ચૂપ ન રહી શકે અને નવી માહિતીની તપાસ કરવાનો ઇનકાર કરી શકે નહીં.અન્ય વ્યક્તિઓની સંડોવણીની તપાસ કરવી અને મેજિસ્ટ્રેટને અહેવાલ સુપરત કરવો એ તેમની ફરજ છે. કોઈપણ કિસ્સામાં, મેજિસ્ટ્રેટે તેની સામે કેસ કયા તબક્કે છે તેના આધારે તેની ભાવિ કાર્યવાહી અંગે નિર્ણય લેવાનો હોય છે. જો તેણે પહેલેથી જ ગુનાની નોંધ લીધી હોય, પરંતુ તપાસ અથવા સુનાવણી સાથે આગળ વધ્યું ન હોય, તો તે પ્રક્રિયાના મુદ્દાને તાજેતરમાં સામેલ હોવાનું જાણવા મળતી વ્યક્તિઓ સુધી પહોંચાડી શકે છે અને એક જ પૂછપરછ અથવા સુનાવણીમાં તમામ આરોપીઓ સાથે વ્યવહાર કરી શકે છે.જો તેણે અગાઉ જે કેસની સન્ગ્યાન લીધી હોય તે કેસ પહેલાથી જ અમુક હદ સુધી આગળ વધી ચૂક્યો હોય, તો તે નવા સામેલ આરોપી સામે જાહેર કરાયેલા ગુનાની નવેસરથી નોંધ લઈ શકે છે અને કેસને અલગ કેસ તરીકે આગળ વધારી શકે છે. આવી પરિસ્થિતિઓમાં સી. આર. પી. સી. ની જોગવાઈઓ અનુસાર મેજિસ્ટ્રેટે શું કાર્યવાહી કરવી તે મેજિસ્ટ્રેટની વિવેકબુદ્ધિ પર છોડી દેવાય તે શ્રેષ્ઠ બાબત છે. પોલીસ દ્વારા આગળની તપાસ અદાલત સમક્ષની કાર્યવાહી પર દબાણ લાવશે તેવી ટીકા ખરેખર બહુ મોટી બાબત નથી, કારણ કે પોલીસ જે પણ કરી શકે છે, આગળની કાર્યવાહી અંગે અંતિમ વિવેક મેજિસ્ટ્રેટ પાસે છે.મેજિસ્ટ્રેટ પાસે અંતિમ શબ્દ છે તે વધુ તપાસ કરવા માટે પોલીસની સત્તાના કોઈપણ અતિશય ઉપયોગ અથવા દુરુપયોગ સામે પૂરતું રક્ષણ છે. જો કે, આપણે એમ ન સમજવું જોઈએ કે પોલીસે અદાલત સમક્ષ કાર્યવાહીની પેન્ડન્સીની અવગણના કરવી જોઈએ અને દરેક નવી હકીકતની તપાસ કરવી જોઈએ જે પ્રકાશમાં આવે છે જાણે કે કોર્ટ દ્વારા કોઈ ગુનાની કોઈ નોંધ લેવામાં આવી ન હોય. અમારું માનવું છે કે મેજિસ્ટ્રેટ અને ન્યાયતંત્રની સ્વતંત્રતાના હિતમાં, ફોજદારી ન્યાયના

વહીવટની શુદ્ધતાના હિતમાં અને આવા વહીવટના વિવિધ તબક્કાઓ સાથે સોંપવામાં આવેલી વિવિધ એજન્સીઓ અને સંસ્થાઓના સમુદાયના હિતમાં, તે સામાન્ય રીતે ઇચ્છનીય રહેશે કે પોલીસ અદાલતને જાણ કરે અને જ્યારે નવી હકીકતો પ્રકાશમાં આવે ત્યારે વધુ તપાસ કરવા માટે ઔપચારિક પરવાનગી લે.

૨૧. અમે અગાઉ અવલોકન કર્યું તેમ, સીઆરપીસી, ૧૮૯૮ માં એવી કોઈ જોગવાઈ નહોતી કે જે સ્પષ્ટ રીતે અથવા જરૂરી સૂચિતાર્થ દ્વારા, મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કેસની નોંધ લીધા પછી વધુ તપાસ કરવાના પોલીસના અધિકારને અવરોધે.ન તો કલમ ૧૭૩ કે ન તો કલમ ૧૯૦ અમને એવું માનવા તરફ દોરી જાય છે કે મેજિસ્ટ્રેટે ગુનાની નોંધ લઈને આગળની તપાસ કરવાની પોલીસની સત્તાનો ઉપયોગ કર્યો હતો.પ્રેક્ટિસ, સગવડ અને સત્તાની પ્રાધાન્યતા, નવી હકીકતોની શોધ પર વારંવાર તપાસની મંજૂરી આપે છે.અમારા મતે, ૧૮૯૮ની સંહિતાની કલમ ૧૭૩ હેઠળ રજૂ કરાયેલા પોલીસ અહેવાલ પર મેજિસ્ટ્રેટે ગુનાની નોંધ લીધી હોવા છતાં, વધુ તપાસ કરવાનો પોલીસનો અધિકાર સમાપ્ત થયો ન હતો અને જ્યારે નવી માહિતી પ્રકાશમાં આવે ત્યારે પોલીસ જરૂરી તેટલી વાર આવા અધિકારનો ઉપયોગ કરી શકે છે.જ્યાં પોલીસ વધુ તપાસ કરવા માંગતી હતી, ત્યાં પોલીસ વધુ તપાસ કરવા માટે ઔપચારિક પરવાનગી મેળવીને અદાલત પ્રત્યે પોતાનો આદર અને માન વ્યક્ત કરી શકતી હતી."(ભાર આપવામા આવે છે.)

૨૮. યુનિયન પબ્લિક સર્વિસ કમિશન વિ. એસ. પાપૈયા (૧૯૯૭) ૭ એસસીસી ૬૧૪ માં, આ અદાલતે એક કેસ હાથ ધર્યો હતો જેમાં સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન (અહિં હવે પછી "સીબીઆઈ" તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવે છે) એ ક્લોઝર રિપોર્ટ રજૂ કર્યો હતો. ત્યારબાદ તેણે **ભગવંત સિંહ વિરુદ્ધ પોલીસ કમિશનર અને અન્યો (૧૯૮૫) ૨ એસ. સી. સી. ૩૫૭ કેસમાં ત્રણ** ન્યાયાધીશોની બેન્ચના ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો. જેમાં આ અદાલતે જણાવ્યું

હતું કે મેજિસ્ટ્રેટ, કલમ ૧૭૩ હેઠળ પોલીસના અહેવાલ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, ત્રણમાંથી એક અભ્યાસક્રમ અપનાવી શકે છે–(૧) તે અહેવાલ સ્વીકારી શકે છે અને કાર્યવાહી છોડી શકે છે; અથવા (૨) તે અહેવાલ સાથે અસંમત થઈ શકે છે, ગુનાની નોંધ લઈ શકે છે અને પ્રોસેસ જારી કરી શકે છે; અથવા (૩) તે કલમ ૧૫૬ (૩) હેઠળ પોલીસ દ્વારા વધુ તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે.ત્યારબાદ કોર્ટે એવું માન્યું હતું કે જ્યાં ફરિયાદકર્તા એટલે કે યુનિયન પબ્લિક સર્વિસ કમિશન દ્વારા પોલીસના ક્લોઝર રિપોર્ટ સામે વાંધાઓ રજૂ કરવામાં આવ્યા હોય, ત્યાં મેજિસ્ટ્રેટ, સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩ (૮) હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને, આ કેસની વધુ તપાસ કરવા અને ફરિયાદી દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓને ધ્યાનમાં રાખીને વધુ પુરાવા એકત્રિત કરવા માટે સીબીઆઈને નિર્દેશ આપી શકે છે (તેમાં ફકરો ૧૩ જુઓ).

૨૯. હસનભાઈ વલીભાઈ કુરેશી વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્યો

(૨૦૦૪) ૫ એસ. સી. સી. ૩૪૭ એ એક મહત્વપૂર્ણ ચુકાદો છે જે ફોજદારી કાર્યવાહીમાં વિલંબ સાથે વધુ તપાસને સંતુલિત કરવાની જરૂરિયાત સાથે સંબંધિત છે. જો નવી હકીકતો પ્રકાશમાં આવે ત્યારે વધુ તપાસની જરૂર હોય, તો ન્યાયનું હિત સર્વોપરી છે અને કાર્યવાહીમાં થતા કોઈપણ વિલંબને ટાળવાની જરૂરિયાતને વટાવી દે છે.તેથી કોર્ટે ચુકાદો આપ્યોઃ

> "૧૧. વધુ તપાસની જરૂર છે કે કેમ તે પ્રશ્ન પર આવતા, તપાસ એજન્સી અથવા અદાલતના હાથને આ આધાર પર બાંધવા જોઈએ નહીં કે વધુ

તપાસ સુનાવણીમાં વિલંબ કરી શકે છે, કારણ કે અંતિમ ઉદ્દેશ સત્ય પર પહોંચવાનો છે.

૧૨. સંહિતાની કલમ ૧૭૩ની પેટા–કલમ (૮) વધુ તપાસની મંજૂરી આપે છે, અને અદાલતના કોઈપણ નિર્દેશને પણ નકારી કાઢે છે, જેમ કે, અગાઉ રજૂ કરાયેલા પોલીસ અહેવાલના આધારે કોર્ટે કોઈપણ ગુનાની નોંધ લીધા પછી પણ, યોગ્ય તપાસ હાથ ધરવા માટે પોલીસ માટે તે ખુલ્લું છે.વધુમાં, જો આ કેસની જેમ, પોલીસ વિભાગના વડા પણ ઔચિત્ય અથવા પહેલેથી જ હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસની રીત અને પ્રકૃતિથી સંતુષ્ટ ન હતા.

૧૩. રામલાલ *નારંગ વિરુદ્ધ રાજ્ય (દિલ્હી વહીવટીતંત્ર) [(૧૯૭૯) ૨* એસસીસી ૩૨૨:૧૯૭૯ એસસીસી (ક્રિમી.) ૪૭૯:એ. આઈ. આર. ૧૯૭૯ એસ. સી. ૧૭૯૧] આ અદાલત દ્વારા એવું નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું કે વધુ તપાસ માત્ર એટલા માટે નકારી શકાતી નથી કારણ કે અદાલત દ્વારા સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું છે.જ્યારે ટ્રાયલ દરમિયાન ખામીયુક્ત તપાસ પ્રકાશમાં આવે છે, ત્યારે જો સંજોગો મંજૂરી આપે તો તેને વધુ તપાસ દ્વારા ઠીક કરી શકાય છે.આ કેસમાં સામાન્ય રીતે તે ઇચ્છનીય અને વધુ જરૂરી રહેશે કે પોલીસે કોર્ટને જાણ કરવી જોઈએ અને જ્યારે નવા તથ્યો પ્રકાશમાં આવે ત્યારે વધુ તપાસ કરવા માટે ઔપચારિક પરવાનગી લેવી જોઈએ, માત્ર વહેલી સુનાવણીની જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં રાખીને આ બાબતે ચૂપ રહેવાને બદલે કારણ કે યોગ્ય તપાસ દરમિયાન મળેલા વાસ્તવિક અથવા ખરા ગુનાઓ માટે અસરકારક સુનાવણી અદાલતો દ્વારા મામલાના ઝડપી નિકાલ જેટલી જ સુસંગત, ઇચ્છનીય અને જરૂરી છે.કાયદામાં ઉપરોક્ત સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને, જો વધુ તપાસની જરૂર હોય, તો તે ચોક્કસપણે કાયદા દ્વારા સૂચવ્યા મુજબ કરી શકાય છે.માત્ર હકીકત એ છે કે સુનાવણી પૂર્ણ કરવામાં વધુ વિલંબ થઈ શકે છે તે વધુ તપાસના માર્ગમાં આડે આવવુ ન જોઈએ જો તે અદાલતને સત્ય પર પહોંચવામાં અને વાસ્તવિક અને નોંધપાત્ર તેમજ અસરકારક ન્યાય કરવામાં મદદ કરશે.અમે સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે અમે કેસના ગુણદોષ પર કોઈ અંતિમ અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો નથી."[ફૂટ નોટ:નંબર ૧ કાયદાના આ નિવેદનને રામા ચૌધરી વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૨૦૦૯) ૬ એસ. સી. સી. ૩૪૬ (ફકરા ૧૪ થી ૧૯) અને સમાજ પરિવર્તન સમુદાય

અને અન્યો વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય અને અન્યોમાં મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. (૨૦૧૨) ૭ એસ. સી. સી. ૪૦૭ (ફકરા ૫૮ પર)માં મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.

૩૦. **<u>હેમંત ધસ્માના વિ. સી. બી. આઈ. અને અન્ય (૨૦૦૭)</u>** ૧ એસ. સી. સી. ૫૩૬, આ અદાલતે પાપૈયા (સુપ્રા) ને અનુસર્યું અને ચુકાદો આપ્યોઃ

> "૧૬. જો કે ઉપરોક્ત પેટા–કલમ, ચોક્કસ શબ્દોમાં, વધુ તપાસનો આદેશ આપવાની અદાલતની સત્તાઓ વિશે ઉલ્લેખ કરતી નથી, તેમ છતાં તેમાં કલ્પના કરવામાં આવેલી વધુ તપાસ હાથ ધરવાની પોલીસની સત્તા અદાલતની વિનંતી પર અમલમાં મૂકી શકાય છે.જ્યારે આવું કરવા માટે અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત દ્વારા આવો કોઈ આદેશ પસાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેમાં દખલ કરવી એ પુન:નિરિક્ષણની સત્તાઓનો યોગ્ય ઉપયોગ નહીં હોય કારણ કે આગળની તપાસ માત્ર ન્યાયના હેતુઓ માટે જ હશે.આગળની તપાસ કર્યા પછી, આવી તપાસ હાથ ધરનાર સત્તાધિકારી કાં તો તે જ નિષ્કર્ષ પર પહોંચી શકે છે અને તેનું પુનરાવર્તન કરી શકે છે અથવા તે કોઈ અલગ નિષ્કર્ષ પર પહોંચી શકે છે.આવી વિસ્તૃત તપાસ દરમિયાન, અધિકારીઓ કાં તો સમાન સામગ્રી પર અથવા અન્ય સામગ્રી પર કાર્યવાહી કરી શકે છે જે તેમના ધ્યાનમાં આવી શકે છે.જ્યારે તપાસ એજન્સીને તે ટ્રેક પર પાછા મૂકવામાં આવે ત્યારે તેની સતાનો ઉપયોગ કરવો તે તપાસ એજન્સીનું કામ છે.જો તેઓ એક જ નિષ્કર્ષ પર પહોંચે છે, તો તે વ્યક્તિઓ માટે વધારાનો ફાયદો છે કે જેમની સામે આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા હતા, અને જો આરોપો ફરીથી ખોટા સાબિત થાય તો ફરિયાદી મુશ્કેલીમાં મુકાઈ જશે.તેથી કોઈપણ દ્રષ્ટિકોણથી વિશેષ ન્યાયાધીશનો નિર્દેશ ન્યાયના હેતુઓ માટે ફાયદાકારક રહેશે. ઉચ્ચ અદાલત માટે આગાહી કરવી ખૂબ જ અકાળ છે કે તપાસ અધિકારી આગળ કોઈ સામગ્રી એકત્રિત કરી શકશે નહીં.તે એક એવો વિસ્તાર છે જે તપાસ અધિકારીને સર્વેક્ષણ અને ફરીથી તપાસ કરવા માટે છોડવો જોઈતો હતો.

૧૭. ભગવંત *સિંહ વિરુદ્ધ પોલીસ કમિશનર [(૧૯૮૫) ૨* એસસીસી ૫૩૭: ૧૯૮૫ એસ. સી. સી. (ક્રિમીનલ) ૨૬૭] આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે કહ્યું છે કે, થોડા અલગ સંદર્ભમાં, સંહિતાની કલમ ૧૭૩ (૨) હેઠળ અહેવાલ પ્રાપ્ત થવા પર અદાલત માટે ત્રણ વિકલ્પો ખુલ્લા છે, જ્યારે આવા અહેવાલમાં જણાવાયું છે કે ફરિયાદમાં આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા કોઈ ગુનો કરવામાં આવ્યો નથી.તેઓ :(એસ. સી. સી. પૃષ્ઠ ૫૪૨, પરિચ્છેદ ૪) છે.

(૧) અદાલત અહેવાલ સ્વીકારી શકે છે અને કાર્યવાહી રદ કરી શકે છે;

અથવા

(૨) કોર્ટ અહેવાલ સાથે અસંમત થઈ શકે છે અને ગુનાની નોંધ લઈ શકે છે અને પ્રોસેસ જારી કરી શકે છે જો તે અભિપ્રાય લે છે કે આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર છે; અથવા

(૩) અદાલત પોલીસ દ્વારા વધુ તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે.

૧૮. ઇન્ડિયા કેરેટ (પી) લિમિટેડ વિ.કર્ણાટક રાજ્ય [(૧૯૮૯) ૨ એસસીસી ૧૩૨:૧૯૮૯ એસ. સી. સી. (ક્રિમીનલ) ૩૦૫]માં અન્ય ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ એ જણાવેલ છે:(એસસીસી પુષ્ઠ ૧૩૯–૪૦, પેરા ૧૬)

"૧૬. તેથી, હવે સ્થિતિ સારી રીતે નક્કી થઈ ગઈ છે કે કલમ ૧૭૩ (૨) હેઠળ પોલીસ રિપોર્ટ પ્રાપ્ત થયા પછી મેજિસ્ટ્રેટ સંહિતાની કલમ ૧૯૦ (૧) (બી) હેઠળ ગુનાની નોંધ લેવાનો હકદાર છે, ભલે પોલીસ રિપોર્ટ એવી હોય કે આરોપી સામે કોઈ કેસ ન બને. મેજિસ્ટ્રેટ તપાસ દરમિયાન પોલીસ દ્વારા તપાસ કરાયેલા સાક્ષીઓના નિવેદનોને ધ્યાનમાં લઈ શકે છે અને ફરિયાદ કરાયેલા ગુનાની નોંધ લઈ શકે છે અને આરોપીઓને કાર્યવાહીનો આદેશ આપી શકે છે.કલમ ૧૯૦ (૧) (બી) એ નિર્ધારિત કરતી નથી કે મેજિસ્ટ્રેટ માત્ર ત્યારે જ ગુનાની નોંધ લઈ શકે છે જ્યારે તપાસ અધિકારી અભિપ્રાય આપે કે તપાસમાં આરોપી સામે કેસ બન્યો છે. મેજિસ્ટ્રેટ તપાસ અધિકારી દ્વારા લેવાયેલા નિષ્કર્ષની

અવગણના કરી શકે છે અને તપાસમાંથી બહાર આવતા તથ્યો પર સ્વતંત્ર રીતે નિર્ણય લઇ શકે છે અને જો તે યોગ્ય માને તો, કલમ ૧૯૦ (૧) (બી) હેઠળ તેની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને કેસની નોંધ લઈ શકે છે અને આરોપીને પ્રક્રિયાનો મુદ્દો નિર્દેશિત કરી શકે છે."

૧૯. યુનિયન પબ્લિક સર્વિસ કમિશન વિ. એસ. પાપૈયા [(૧૯૯૭) ૭ એસસીસી ૬૧૪:૧૯૯૭ એસ. સી. સી. (ક્રિમીનલ) ૧૧૧૨] બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે સંહિતાની કલમ ૧૭૩ (૮) ના અવકાશને વિસ્તૃત રીતે ધ્યાનમાં લીધો હતો.માનનિય ન્યાયમુર્તિ એ. એસ. આનંદ (તે સમયના વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયાધીશ તરીકે) સંહિતાની કલમ ૧૭૩ (૮) તારવ્યા પછી આ રીતે નિરીક્ષણ કર્યું છે:(એસસીસી પુષ્ઠ ૬૨૦–૨૧, પેર ૧૩)

આમ મેજિસ્ટ્રેટ કલમ ૧૭૩ (૮) સીઆરપીસી હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને સીબીઆઈને કેસની 'વધુ તપાસ' કરવા અને અપીલકર્તા દ્વારા તપાસ સામે ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓને ધ્યાનમાં રાખીને વધુ પુરાવા એકત્રિત કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે અને તપાસ અધિકારી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલો 'નવો' અહેવાલ કલમ ૧૭૩ સીઆરપીસીની પેટા–કલમ (૨) થી (૬) દ્વારા સંચાલિત થશે.

૩૧. સમાજ **પરિવર્તન સમુદાય (સુપ્રા)** માં, આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આંધ્રપ્રદેશ અને કર્ણાટકમાં ગેરકાયદેસર ખાણકામની કાર્યવાહી કરતી વખતે, કેન્દ્રીય અધિકાર પ્રાપ્ત સમિતિના અહેવાલમાં આ રાજ્યોમાં ગેરકાયદેસર ખાણકામ અંગે નવા તથ્યો જાહેર કરવામાં આવ્યા હોવાથી, સમગ્ર મામલાની તપાસ કરવા માટે (ખાનગી ફરિયાદો પહેલેથી જ બાકી હોવા છતાં અને એક અથવા અન્ય સક્ષમ અદાલત અથવા તપાસ એજન્સી દ્વારા તપાસ કરવામાં આવી રહી હોવા છતાં) સીબીઆઈને નિર્દેશો જારી કર્યા

હતા.સી. આર. પી. સી. હેઠળ ફોજદારી તપાસની મશીનરીની સમીક્ષામાં, આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યોઃ

"૨૭. એકવાર સી. આર. પી. સી. ની જોગવાઈઓ અનુસાર તપાસ હાથ ધરવામાં આવે તે પછી, પોલીસ અધિકારી કલમ ૧૭૩ સી. આર. પી. સી. હેઠળ વિચાર્યા મુજબ સક્ષમ અધિકારક્ષેત્રની અદાલત સમક્ષ અહેવાલ દાખલ કરવા માટે બંધાયેલો હોય છે, જેના પર મેજિસ્ટ્રેટ ગુનાની સુનાવણી માટે આગળ વધી શકે છે, જો તે આવી અદાલત દ્વારા સુનાવણીપાત્ર હોય અથવા કેસને સત્ર અદાલતમાં સોંપી શકાય.એ નોંધવું અગત્યનું છે કે કલમ ૧૭૩ (૮) સીઆરપીસીની જોગવાઈઓ બિનજવાબદાર ભાષા સાથે ખુલ્લી છે કે પેટા-કલમ (૨) હેઠળનો અહેવાલ મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવામાં આવ્યા પછી કલમ ૧૭૩ (૧) થી કલમ ૧૭૩ (૭) ની જોગવાઈઓમાં કંઈપણ ગુનાના સંદર્ભમાં આગળની તપાસને અવરોધે તેવું માનવામાં આવશે નહીં.આમ, કલમ ૧૭૩ (૮) હેઠળ, જ્યાં આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવ્યું છે, તે અદાલતને ગુનાની વધુ તપાસનો નિર્દેશ આપવાનો અધિકારક્ષેત્ર પણ પ્રાપ્ત છે.(સંદર્ભ. હેમંત ધસ્માના વિ. સીબીઆઈ [(૨૦૦૧) ૭ એસસીસી ૫૩૬:૨૦૦૧ એસસીસી (ક્રિમીનલ) ૧૨૮૦].)આ સત્તામાં આવી કોઈ પણ સૂચના આપવામાં આવે તે પહેલાં આરોપીની વાત સાંભળવા માટે બંધાયેલા હોવા જેવી જરૂરિયાત સહિત કોઈ અવરોધ ન હોઈ શકે.

XXX XXX XXX

૨૯. જ્યારે ટ્રાયલ કોર્ટ પાસે કલમ ૪૮૨ સીઆરપીસી હેઠળ હાઈકોર્ટ અથવા ભારતના બંધારણની કલમ ૧૩૬ હેઠળ સુપ્રીમ કોર્ટ જેવી અંતર્ગત સત્તાઓ નથી, જેમ કે તે તેની સામેના કેસની સંપૂર્ણ પુનઃ તપાસ અથવા નવી તપાસનો આદેશ આપી શકે છે, તેમ છતાં, તેની પાસે કલમ ૩૧૧ અને ૩૯૧ સીઆરપીસી હેઠળ વિવેકાધીન અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાની નોંધપાત્ર સત્તાઓ છે. એવા કિસ્સાઓમાં કે જ્યાં સંજ્ઞાન લેવામાં

આવ્યું હોય અને જ્યાં તપાસ/સુનાવણીનો નોંધપાત્ર ભાગ પહેલેથી જ પૂર્ણ થઈ ચૂક્યો હોય અને જ્યાં વધુ તપાસ માટેના નિર્દેશની અસર સુનાવણીમાં વિલંબની હોય, જો ટ્રાયલ કોર્ટનો અભિપ્રાય હોય કે કેસ આરોપમાં ફેરફાર વગેરે માટે બનાવવામાં આવ્યો છે, તો તે વધુ તપાસના નિર્દેશ આપ્યા વિના આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકે છે.(સંદર્ભ. સાસી થોમસ વિ. સ્ટેટ [(૨૦૦૬) ૧૨ એસસીસી ૪૨૧:(૨૦૦૭) ૨ એસસીસી (ક્રિમિનલ) ૭૨].)

૩૦. હજુ પણ અન્ય એક કેસમાં, ગર્ભિત સત્તાના સિદ્ધાંતની સહાય લઈને, આ અદાલતે એમ પણ કહ્યું છે કે વૈધાનિક શક્તિની સ્પષ્ટ મંજૂરી તેની સાથે, જરૂરી સૂચિતાર્થ દ્વારા, આવી વૈધાનિક શક્તિને અસરકારક બનાવવા માટે તમામ વાજબી માધ્યમોનો ઉપયોગ કરવાની સત્તા ધરાવે છે.તેથી, મેજિસ્ટ્રેટને એફ. આઈ. આર. નોંધવાની સત્તા આપતી વૈધાનિક જોગવાઈની ગેરહાજરીનું કોઈ પરિણામ નહીં આવે અને તેમ છતાં મેજિસ્ટ્રેટ એફ. આઈ. આર. નોંધવાની દિશા નિર્દેશિત કરવા માટે સક્ષમ હશે. (સંદર્ભ. સાકિરી વાસુ વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય [(૨૦૦૮) ૨ એસ. સી. સી. ૪૦૯:(૨૦૦૮) ૧ એસસીસી (ક્રિમીનલ) ૪૪૦])

૩૧. આમ, સી. આર. પી. સી. વધુ તપાસ હાથ ધરવા અને જો જરૂરી હોય તો પૂરક આરોપપત્ર દાખલ કરવા માટે સ્પષ્ટ અવકાશ છોડી દે છે, જેમાં તપાસ અધિકારી દ્વારા કલમ ૧૭૩ સી. આર. પી. સી. ની પેટા–કલમો (૨) થી (૬) ના સંદર્ભમાં એકત્રિત કરી શકાય તેવા વધારાના તથ્યો અને પુરાવા સામેલ છે.યોગ્ય રીતે કહીએ તો, તપાસ એજન્સી દ્વારા વધુ તપાસ, ચલણ રજૂ કર્યા પછી (કલમ ૧૭૩ સી. આર. પી. સી. ના સંદર્ભમાં આરોપપત્ર) કોઈપણ કિસ્સામાં ગર્ભિત રીતે સ્વીકાર્ય છે પરંતુ કોઈ પણ સંજોગોમાં અસ્વીકાર્ય નથી.

XXX XXX XXX

૩૭. આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે કેસની તપાસ અથવા કેસમાં આરોપપત્ર દાખલ કરવાથી તપાસ એજન્સી અથવા અદાલત દ્વારા સત્તાના ઉપયોગનો સંપૂર્ણ અંત આવતો નથી.કેટલીકવાર અને ખાસ કરીને વર્તમાન પ્રકારની બાબતોમાં, તપાસ એજન્સીએ તપાસ ચાલુ

રાખવા માટે તેના વિકલ્પો ખુલ્લા રાખવા પડે છે, કારણ કે કેટલાક અન્ય સંબંધિત તથ્યો, ગુનાહિત સામગ્રી અને એફ. આઈ. આર. માં આરોપી તરીકે દર્શાવવામાં આવેલી વ્યક્તિઓ સિવાયની વ્યક્તિઓ પણ ગુનામાં સામેલ હોઈ શકે છે.તપાસનો મૂળ હેતુ કાયદા અનુસાર નિષ્પક્ષ અને યોગ્ય તપાસ કરીને સત્યને બહાર લાવવાનો અને દોષિતોને સજા થાય તે સુનિશ્ચિત કરવાનો છે."

૩૨. ગુલઝાર અહમદ આઝમી વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્યો (૨૦૧૨) ૧૦ એસ. સી. સી. ૭૩૧, આ અદાલતે એ દલીલને નકારી કાઢી હતી કે પોલીસ દ્વારા વધુ તપાસ અન્ય અધિકારીઓ અને અન્યો નિષ્ણાતો સાથે સુપ્રીમ કોર્ટના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશના વડા હેઠળ બનાવવામાં આવેલી વધારાની સંસ્થાને સોંપવી જોઈએ, એવું માન્યું હતું કે જો વધુ તપાસની માંગ કરવામાં આવે તો સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩(૮) હેઠળ, અંતિમ અહેવાલ દાખલ કર્યા પછી પણ તે હંમેશા અસરકારક બની શકે છે.

૩૩. હવે અમે **વિનય ત્યાગી વિરુદ્ધ ઈરશાદ અલી અને અન્યોના નિર્ણય પર આવીએ છીએ. (૨૦૧૩)** ૫ એસસીસી ૭૬૨.આ બીજો કેસ છે જે મેજિસ્ટ્રેટને સીબીઆઈના અહેવાલમાંથી બહાર આવ્યો છે, જેમાં આરોપી સામેના કેસને બંધ કરવાની વિનંતી કરવામાં આવી હતી.અદાલતના ચુકાદામાં સૌપ્રથમ વિગતવાર ચર્ચા કરવામાં આવી હતી કે કેવી રીતે ફોજદારી તપાસ તંત્રને તે તબક્કા સુધી અમલમાં મૂકવામાં આવે છે જ્યાં સુધી સુનાવણી શરૂ થતી નથી.પછી કોર્ટે ચુકાદો આપ્યોઃ

"**૨૦. સંહિતાની** યોજનાની જોગવાઈઓ અને સંબંધિત ભાગની નોંધ લીધા પછી, હવે આપણે તપાસને નિર્દેશિત કરવાની અદાલતની સત્તાઓની તપાસ કરવી જોઈએ.તપાસનો આદેશ વિવિધ સ્વરૂપોમાં અને વિવિધ તબક્કે આપી શકાય છે.એફ. આઈ. આર. અથવા ફરિયાદ મેળવવાના પ્રારંભિક તબક્કે, અદાલત સંહિતાની કલમ ૧૫૬ (૩) હેઠળ તેની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને કલમ ૧૫૬ (૧) ની જોગવાઈઓ અનુસાર તપાસનો નિર્દેશ આપી શકે છે.તપાસ નીચેના પ્રકારની હોઈ શકે છેઃ

(i) પ્રારંભિક તપાસ,

(ii) વધુ તપાસ,

(iii) નવેસરથી અથવા ડિ નોવો અથવા પુનઃતપાસ."

ત્યારબાદ, આપણે જે પ્રશ્નનો સામનો કરી રહ્યા છીએ તેનો સીધો સામનો નીચે મુજબ કરવામાં આવ્યો હતોઃ

"૨૯. હવે, આપણે પહેલાના પ્રશ્ન પર આવીએ છીએ એટલે કે શું મેજિસ્ટ્રેટને વધુ તપાસ નિર્દેશિત કરવા માટે કલમ ૧૭૩ (૮) હેઠળ અધિકારક્ષેત્ર છે.

XXX XXX XXX

૩૨. મીનૂ કુમારી વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય [(૨૦૦૬) ૪ એસસીસી ૩૫૯:(૨૦૦૬) ૨ એસ. સી. સી. (ક્રિમિનલ) ૩૧૦] (એસ. સી. સી. પુષ્ઠ ૩૬૩–૬૪. પેરા ૧૧), આ અદાલતે કલમ ૧૭૩ (૨) (આઈ) ના સંદર્ભમાં અહેવાલ દાખલ કરવા પર મેજિસ્ટ્રેટમાં નિહિત સત્તાઓ અને અદાલત કેવા પ્રકારનો આદેશ પસાર કરી શકે છે તે સમજાવ્યું.અદાલતે એવું માન્યું હતું કે જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ અહેવાલ દાખલ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે કાં તો

(i) અહેવાલ સ્વીકારી શકે છે અને ગુનાઓની નોંધ લઈ શકે છે અને પ્રક્રિયા જારી કરી શકે છે; અથવા

(ii) અહેવાલ સાથે અસંમત થઈ શકે છે અને કાર્યવાહી બંધ કરી શકે છે; અથવા

(iii) કલમ ૧૫૬ (૩) હેઠળ વધુ તપાસનો નિર્દેશ આપી શકે છે અને પોલીસને વધુ અહેવાલ આપવાની જરૂર પડી શકે છે.

૩૩. આમ, આ ચુકાદો સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે મેજિસ્ટ્રેટની અદાલતને કલમ ૧૭૩ (૨) હેઠળ અહેવાલ દાખલ કરવામાં આવે ત્યારે વધુ તપાસનો નિર્દેશ આપવાની સ્પષ્ટ સત્તા છે અને તે સંહિતાની કલમ ૧૫૬ (૩) ની મદદથી પણ આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકે છે.કલમ ૧૭૩ (૮) નું વ્યાપક અર્થઘટન કરવામાં છુપાયેલી શંકા, જો કોઈ હોય તો, તેને દૂર કરવામાં આવી હતી અને હેમંત ધસ્માના વિરુદ્ધ સી. બી. આઈ. [(૨૦૦૧) ૭ એસ. સી. સી. ૫૩૬ માં આ અદાલતના ચુકાદા દ્વારા વિવાદનો અંત આવ્યો હતો:૨૦૦૧ એસ. સી. સી. (ક્રિમીનલ) ૧૨૮૦] જ્યાં કોર્ટે ચુકાદો આપ્યો હતો કે ઉપરોક્ત કલમ, ચોક્કસ શબ્દોમાં, વધુ તપાસનો આદેશ આપવાની અદાલતની શક્તિનો ઉલ્લેખ કરતી નથી, તેમ છતાં તેમાં કલ્પના કરવામાં આવેલી વધુ તપાસ હાથ ધરવાની પોલીસની સત્તાને અદાલતના કહેવા પર અમલમાં મૂકી શકાય છે.જ્યારે આવા કોઈ આદેશ અદાલત દ્વારા પસાર કરવામાં આવે છે, જે આવું કરવા માટે અધિકારક્ષેત્ર ધરાવે છે, ત્યારે આવા આદેશને ઉચ્ચ અદાલતના પુનરાવર્તિત અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં પણ દખલ કરવી જોઈએ નહીં.આવા આદેશો સામાન્ય રીતે ન્યાયના ઉદ્દેશો હાંસલ કરવા માટે ફાયદાકારક રહેશે.અસ્પષ્ટતા વિના સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી હતી કે મેજિસ્ટ્રેટ સંહિતાની કલમ ૧૭૩ (૮) હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને સીબીઆઈને કેસની વધુ તપાસ કરવા અને તપાસ માટે અપીલકર્તા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓને ધ્યાનમાં રાખીને વધુ પુરાવા એકત્રિત કરવા માટે નિર્દેશ આપી શકે છે અને તપાસ અધિકારી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલો નવો અહેવાલ સંહિતાની કલમ ૧૭૩ની પેટા–કલમ (૨) થી પેટા–કલમ (૬) દ્વારા સંચાલિત થશે.અદાલત માટે સંહિતાની કલમ ૧૭૩ (૮) નું પ્રતિબંધિત રીતે અર્થઘટન કરવાનો કોઈ પ્રસંગ નથી.અંતિમ અહેવાલ દાખલ કર્યા પછી, વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ તપાસ એજન્સી દ્વારા રેકોર્ડ પર મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે પણ સંજ્ઞાન લઈ શકે છે અને તેને આગળની તપાસનો નિર્દેશ આપવાની મંજૂરી છે.યોગ્ય અને નિષ્પક્ષ તપાસ કરવી એ કોઈપણ ગુનાહિત તપાસની ઓળખ છે.

૩૪. આ સિદ્ધાંતોના સમર્થનમાં યુપીએસસી વિ. એસ. પાપૈયા [(૧૯૯૭) ૭ એસસીસી ૬૧૪ માં આ અદાલતના ચુકાદાઓનો સંદર્ભ આપી શકાય છે:૧૯૯૭ એસસીસી (ક્રિમીનલ) ૧૧૧૨], ઓરિસ્સા રાજ્ય વિ. મહિમા [(૨૦૦૭) ૧૫ એસસીસી ૫૮૦:(૨૦૧૦) ૩ (સીઆરઆઈ) ૬૧૧:(૨૦૦૩) ૫ સ્કેલ ૫૬૬], કિશન ૪૧ લાલ વિ. ધર્મેન્દ્ર બાફના [(૨૦૦૯) ૭ એસસીસી ૬૮૫:(૨૦૦૯) ૩ એસસીસી (ક્રિમીનલ) ૬૧૧], મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વિરુદ્ધ શરદચંદ્ર વિનાયક ડોંગરે [(૧૯૯૫) ૧ એસસીસી ૪૨:૧૯૯૫ એસસીસી (ક્રિમીનલ) ૧૬].

૩૫. આપણે અહીં એ પણ જોઇ શકીએ છીએ કે એસ. પાપૈયા [(૧૯૯૭) ૭ એસસીસી ૬૧૪ માં:૧૯૯૭ એસ. સી. સી. (ક્રિમીનલ) ૧૧૧૨], મેજિસ્ટ્રેટે અરજદાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ફરીથી તપાસ માટેની અરજીને મુખ્યત્વે આ આધાર પર નકારી કાઢી હતી કે તેની પાસે અગાઉ પસાર કરાયેલા આદેશની સમીક્ષા કરવાની કોઈ સત્તા નથી.આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે તે આદેશની સમીક્ષાનો કેસ નથી, પરંતુ સંહિતાની કલમ ૧૭૩ હેઠળ વધુ તપાસનો કેસ છે.તેણે વધુ તપાસની મંજૂરી આપી અને અહેવાલ દાખલ કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો.

૩૬. રસપ્રદ અને વધુ ખાસ કરીને આપણે જેની સાથે વ્યવહાર કરી રહ્યા છીએ તે કાયદાકીય શિક્ષણવિદોના પ્રશ્નનો જવાબ આપવા માટે, એ નોંધવું જોઈએ કે આ અદાલતે હેમંત ધસ્માના વિરુદ્ધ સી. બી. આઈ. [(૨૦૦૧) ૭ એસ. સી. સી. ૫૩૬:૨૦૦૧ એસ. સી. સી. (ક્રિમીનલ) ૧૨૮૦] માં પોતાનો ચુકાદો સંભળાવતી વખતે ખાસ કરીને એસ. પાપૈયા [(૧૯૯૭) ૭ એસ. સી. સી. ૬૧૪:૧૯૯૭ એસ. સી. સી. (ક્રિમીનલ) ૧૧૧૨] અને ભગવંત સિંહ વિરુદ્ધ કોમરનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. પોલીસ [ભગવંત સિંહ વિરુદ્ધ કમાન્ડર. પોલીસ વિભાગ, (૧૯૮૫) ૨ એસ. સી. સી. ૫૩૭:૧૯૮૫ એસ. સી. સી. (ક્રિમીનલ) ૨૬૭] ભગવંત સિંહના ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદા પર આધાર રાખીને [ભગવંત સિંહ વિરુદ્ધ કમાન્ડર.પોલીસ વિભાગ, (૧૯૮૫) ૨ એસસીસી ૫૩૭:૧૯૮૫ એસ. સી. સી. (ક્રિમીનલ) ૨૬૭], જે સંહિતાની કલમ ૧૭૩ના સંબંધમાં કાયદાના વિકાસ માટે પાયાનો દૃષ્ટિકોણ હોવાનું જણાય છે, કોર્ટે એવું માન્યું હતું કે મેજિસ્ટ્રેટ વધુ તપાસ માટે આદેશ પસાર કરી શકે છે.તે કેસમાં

મુખ્ય પ્રશ્ન એ હતો કે શું મેજિસ્ટ્રેટ ફરિયાદીને નોટિસ આપ્યા વિના, કલમ ૧૭૩ (૨) હેઠળ અહેવાલ દાખલ કર્યા પછી કાર્યવાહી છોડી શકે છે, પરંતુ ચુકાદાના પેરા ૪ માં, ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે સંહિતાની કલમ ૧૭૩ માં સમાવિષ્ટ મેજિસ્ટ્રેટની સત્તાઓ સાથે વ્યવહાર કર્યો હતો.

"૩૭. આ અદાલતના કેટલાક ચુકાદાઓમાં, એક દ્રષ્ટિકોણ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે, [અન્યમાં રીટા નાગ વિ. સ્ટેટ ઓફ ડબલ્યુ. બી. [રીટા નાગ વિ. સ્ટેટ ઓફ ડબલ્યુ. બી., (૨૦૦૯) ૯ એસસીસી ૧૨૯:(૨૦૦૯) ૩ એસસીસી (ક્રિમીનલ) ૧૦૫૧], રામ નરેશ પ્રસાદ વિરુદ્ધ ઝારખંડ રાજ્ય [રામ નરેશ પ્રસાદ વિરુદ્ધ ૪૨ ઝારખંડ રાજ્ય, (૨૦૦૯) ૧૧ એસસીસી ૨૯૯:(૨૦૦૯) ૩ એસસીસી (ક્રિમીનલ) ૧૩૩૬.એડ.:રામ નરેશ કેસ એવું સૂચવતો હોય તેવું લાગતું નથી કે મેજિસ્ટ્રેટ પોતાની મરજીથી આગળની તપાસનો નિર્દેશ આપી શકતા નથી:તેના બદલે તે સૂચવે છે કે હકીકતમાં મેજિસ્ટ્રેટ આમ કરી શકે છે.]અને રણધીર સિંહ રાણા વિ. રાજ્ય (દિલ્હી વહીવટીતંત્ર) [રણધીર સિંહ રાણા વિરુદ્ધ રાજ્ય (દિલ્હી વહીવટીતંત્ર), (૧૯૯૭) ૧ એસ. સી. સી. ૩૬૧] કે મેજિસ્ટ્રેટ સ્વપ્રેરણાથી સંહિતાની કલમ ૧૭૩ (૮) હેઠળ વધુ તપાસ અથવા સંહિતાની કલમ ૧૬૭ (૨) માં સમાવિષ્ટ પ્રતિબંધને કારણે કેસની સીધી પુનઃ તપાસનો નિર્દેશ આપી શકતા નથી, અને મેજિસ્ટ્રેટ આરોપપત્ર દાખલ કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે જ્યાં પોલીસ અહેવાલ રજૂ કરે છે કે આરોપીઓને સુનાવણી માટે મોકલવા માટે કોઈ કેસ બનાવવામાં આવ્યો નથી.આ કેસોમાં લેવામાં આવેલા દ્રષ્ટિકોણનો સાર એ છે કે મેજિસ્ટ્રેટ ફરીથી તપાસનો નિર્દેશ આપી શકતા નથી અને વધુ તપાસનો નિર્દેશ જાતે કરી શકતા નથી.

૩૮. જો કે, આ ચુકાદાઓમાં જણાવેલા સિદ્ધાંતો પર અમારો વિચાર કર્યા પછી, અમારો મત છે કે મેજિસ્ટ્રેટ કે જેમની સમક્ષ સંહિતાની કલમ ૧૭૩ (૨) હેઠળ અહેવાલ દાખલ કરવામાં આવે છે, તેમને કાયદામાં "વધુ તપાસ" નિર્દેશિત કરવાની સત્તા છે અને પોલીસને વધુ અથવા પૂરક અહેવાલ રજૂ કરવાની જરૂર છે.આ અદાલતના ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે ભગવંત સિંહ [ભગવંત સિંહ વિરુદ્ધ કમિશનરપોલીસ, (૧૯૮૫) ૨

એસસીસી ૫૩૭:૧૯૮૫ એસ. સી. સી. (ક્રિમીનલ) ૨૬૭] એ, કોઈ અનિશ્ચિત શબ્દોમાં, તે સિદ્ધાંતને અગાઉ સૂચવ્યા મુજબ દર્શાવ્યો છે.

૩૯. રીટા નાગ [રીટા નાગ વિ. સ્ટેટ ઓફ ડબલ્યુ. બી., (૨૦૦૯) ૯ એસ. સી. સી. ૧૨૯ માં કોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલ વિપરીત દ્રષ્ટિકોણઃ(૨૦૦૯) ૩ એસ. સી. સી. (ક્રિમીનલ) ૧૦૫૧] અને રણધીર સિંહ [રણધીર સિંહ રાણા વિરુદ્ધ રાજ્ય (દિલ્હી વહીવટીતંત્ર), (૧૯૯૭) ૧ એસ. સી. સી. ૩૬૧] ભગવંત સિંહ [ભગવંત સિંહ વિરુદ્ધ કમિશનર ઓફ પોલિસ] માં વ્યક્ત કરાયેલા આ અદાલતના અભિપ્રાયને ધ્યાનમાં લેતા નથી. (૧૯૮૫) ૨ એસસીસી ૫૩૭:૧૯૮૫ એસસીસી (ક્રિમીનલ) ૨૬૭]. ભગવંત સિંહ [ભગવંત સિંહ વિરુદ્ધ પોલીસ કમિશનર, (૧૯૮૫) ૨ એસ. સી. સી. ૫૩૭ કેસમાં અદાલતનો નિર્ણયઃ હાથમાં રહેલા મુદ્દાના સંદર્ભમાં ૧૯૮૫ એસ. સી. સી. (ક્રિમીનલ) ૨૬૭] ને ઓબિટર તરીકે ગણી શકાય નહીં.સંહિતાની કલમ ૧૭૩ની દ્રષ્ટિએ મેજિસ્ટ્રેટની સત્તાની મર્યાદા અને અવકાશ અંગે તે અદાલત સમક્ષ ચોખ્ખી ચર્ચા કરવામાં આવી હતી અને ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે અગાઉ સૂચવ્યા મુજબ નિષ્કર્ષ કાઢ્યો હતો.ભગવંત સિંહ [ભગવંત સિંહ વિરુદ્ધ પોલીસ કમિશનર, (૧૯૮૫) ૨ એસ. સી. સી. ૫૩૭ નું અનુસરણ કરતી વખતે આ અદાલતની વિવિધ બેંચો દ્વારા સમાન મંતવ્યો લેવામાં આવ્યા છેઃ ૧૯૮૫ એસ. સી. સી. (ક્રિમીનલ) ૨૬૭], આમ પૂર્વવર્તી સિદ્ધાંત સાથે સુસંગત છે.અમુક હદ સુધી, રીટા નાગ [રીટા નાગ વિરુદ્ધ ડબલ્યુ. બી. રાજ્ય, (૨૦૦૯) ૯ એસ. સી. સી. ૧૨૯: (૨૦૦૯) ૩ એસ. સી. સી. (ક્રિમીનલ) ૧૦૫૧], રામ નરેશ [રામ નરેશ પ્રસાદ વિરુદ્ધ ઝારખંડ રાજ્ય, (૨૦૦૯) ૧૧ એસ. સી. સી. ૨૯૯: (૨૦૦૯) ૩ એસ. સી. સી. (ક્રિમીનલ) ૧૩૩૬ માં વ્યક્ત કરેલો મત.એડ.:રામ નરેશ કેસ એવું સૂચવતો હોય તેવું **લાગતું** નથી કે મેજિસ્ટ્રેટ પોતાની મરજીથી આગળની તપાસનો નિર્દેશ આપી શકતા નથીઃતેના બદલે તે સૂચવે છે કે હકીકતમાં મેજિસ્ટ્રેટ આમ કરી શકે છે.]અને રણધીર સિંહ [રણધીર સિંહ રાણા વિરુદ્ધ રાજ્ય (દિલ્હી વહીવટીતંત્ર), (૧૯૯૭) ૧ એસ. સી. સી. ૩૬૧], હકીકતો પર અલગ હોવા ઉપરાંત, જોવાના નિર્ણયના સિદ્ધાંતના પ્રકાશમાં તપાસ કરવી પડશે.

૪૦. સંહિતાની જોગવાઈઓ અને અગાઉ સૂચવ્યા મુજબના વિવિધ ચુકાદાઓનું વિશ્લેષણ કર્યા પછી, અમે સંહિતાની કલમ ૧૭૩ (૮) અને કલમ ૧૫૬ (૩) સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૧૭૩ (૨) ના સંદર્ભમાં મેજિસ્ટ્રેટની સત્તાઓ અંગે નીચેના તારણો જણાવીશું:

૪૦.૧. પોલીસ અહેવાલના આધારે શરૂ કરવામાં આવેલા કેસમાં મેજિસ્ટ્રેટ પાસે "ફરીથી તપાસ" અથવા "નવી તપાસ" (ડી નોવો) નો નિર્દેશ આપવાની કોઈ સત્તા નથી.

૪૦.૨ મેજિસ્ટ્રેટ પાસે સંહિતાની કલમ ૧૭૩ (૬) ની શરતોમાં પોલીસ રિપોર્ટ દાખલ કર્યા પછી "આગળની તપાસ" નો નિર્દેશ આપવાની સત્તા છે.

૪૦.૩ ઉપરના પેટા–પરિચ્છેદ ૪૦.૨ માં વ્યક્ત કરેલો મત ભગવંત સિંહ [ભગવંત સિંહ વિરુદ્ધ પોલીસ કમિશનર, (૧૯૮૫) ૨ એસ. સી. સી. ૫૩૭: ૧૯૮૫ એસ. સી. સી. (ક્રિમિ.) ૨૬૭] કેસમાં જણાવેલા કાયદાના સિદ્ધાંતને અનુરૂપ છે – ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ દ્વારા અને આમ પૂર્વવર્તીના સિદ્ધાંતને અનુરૂપ.

૪૦.૪ ન તો સંહિતાની યોજના કે ન તો તેમાંની કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા આવા અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગને પ્રતિબંધિત કરે છે.કલમ ૧૭૩ (૨) ની ભાષાને એટલી પ્રતિબંધિત રીતે સમજી શકાતી નથી કે ખાસ કરીને કલમ ૧૫૬ (૩) ની જોગવાઈઓ અને કલમ ૧૭૩ (૮) ની ભાષાને ધ્યાનમાં રાખીને મેજિસ્ટ્રેટને આવી સત્તાઓથી વંચિત કરી શકાય.હકીકતમાં, આવી સત્તાને કલમ ૧૭૩ (૮) ની ભાષામાં વાંચવી પડશે.

૪૦.૫. સંહિતા એક પ્રક્રિયાગત દસ્તાવેજ છે, આમ, તેને એવી રચના પ્રાપ્ત થવી જ જોઈએ જે ન્યાયના હેતુને આગળ વધારશે અને કાયદાકીય હેતુ હાંસલ કરવા માંગે છે.તે વાજબી નથી કે વિધાનસભાએ અહેવાલ દાખલ કર્યા પછી પણ પોલીસને વધુ તપાસની સત્તા પ્રદાન કરી હતી, પરંતુ અદાલતની શક્તિને એટલી હદે ઘટાડવાનો ઈરાદો હતો કે જ્યાં પણ કેસની હકીકતો અને ન્યાયના અંતની માંગ હોય, ત્યાં પણ અદાલત હજુ પણ તપાસ એજન્સીને વધુ તપાસ કરવા માટે નિર્દેશ આપી શકતી નથી જે તે જાતે કરી શકે.

૪૦.૬. પોલીસે "વધુ તપાસ" ચાલુ રાખવા અને પૂરક આરોપપત્ર દાખલ કરવા માટે અદાલતની પરવાનગી લેવી એ ઔચિત્યની પ્રક્રિયા રહી છે.આ અભિગમને આ અદાલતે સંખ્યાબંધ ચુકાદાઓમાં મંજૂરી આપી છે. આ તે દ્રષ્ટિકોણને સમર્થન આપશે જે આપણે વર્તમાન કેસમાં લઈ રહ્યા છીએ."

XXX XXX XXX

૪૮. ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રમાં "ન્યાયી અને યોગ્ય તપાસ" અભિવ્યક્તિનો હેતુ અથવા મહત્વ આખરે શું છે?તેનો બેવડો હેતુ છેઃપ્રથમ, તપાસ નિષ્પક્ષ, પ્રામાણિક, ન્યાયી અને કાયદા અનુસાર હોવી જોઈએ; બીજું, નિષ્પક્ષ તપાસ પર સંપૂર્ણ ભાર સક્ષમ અધિકારક્ષેત્રની અદાલત સમક્ષ કેસનું સત્ય બહાર લાવવાનો હોવો જોઈએ.એકવાર નિષ્પક્ષ તપાસના આ બે દાખલાઓ સંતુષ્ટ થઈ જાય પછી, કાયદાની અદાલત માટે તપાસમાં દખલ કરવાની ઓછામાં ઓછી જરૂરિયાત રહેશે, તેને રદ કરવાની અથવા તેને બીજી એજન્સીમાં ટ્રાન્સફર કરવાની જરૂર પડશે.કાયદા અનુસાર ન્યાયી અને તપાસના માધ્યમો દ્વારા સત્યને બહાર લાવવું એ અનિવાર્યપણે અન્યાયી, દૂષિત તપાસ અથવા ખોટા સૂચિતાર્થના કેસોના આધારને દૂર કરશે.આમ, કાયદાની અદાલત માટે તપાસના ભાવિ અંગે ચોક્કસ આદેશ પસાર કરવો અનિવાર્ય છે, જે તેના મતે અન્યાયી, દૂષિત અને તપાસના સિદ્ધાંતોના સ્થાયી સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન છે.

૪૯. હવે, આપણે અન્ય એક નોંધપાત્ર પાસાની તપાસ કરી શકીએ છીએ જે એ છે કે અદાલતો અને તપાસ એજન્સીઓ દ્વારા કલમ ૧૭૩ (૮) ની જોગવાઈઓને કેવી રીતે સમજવામાં આવી છે અને લાગુ કરવામાં આવી છે.તે સાચું છે કે સંહિતાની કલમ ૧૭૩(૮) ની જોગવાઈઓમાં "વધુ તપાસ" કરવા અથવા અદાલતની પરવાનગી સાથે પૂરક અહેવાલ દાખલ કરવાની કોઈ ચોક્કસ જરૂરિયાત નથી, તેમ છતાં તપાસ એજન્સીઓએ તેને માત્ર સમજી જ નથી પરંતુ "વધુ તપાસ" કરવા અને અદાલતની પરવાનગી સાથે "પૂરક અહેવાલ" દાખલ કરવા માટે અદાલતોની પરવાનગી લેવાની કાનૂની પ્રથા તરીકે પણ અપનાવી છે.અદાલતોએ પણ કેટલાક નિર્ણયોમાં આવો જ મત રાખ્યો છે."વધુ તપાસ" કરવા અને/અથવા "પૂરક અહેવાલ" દાખલ કરવા માટે અદાલતની પૂર્વ મંજૂરી લેવાની જરૂરિયાતને વાંચવી પડશે, અને તે સંહિતાની કલમ ૧૭૩ (૮) ની જોગવાઈઓની જરૂરી અસર છે. સમકાલીન ખુલાસાનો સિદ્ધાંત લાંબા સમયથી સમજવામાં અને અમલમાં મુકવામાં આવતી

બાબતો જેવા અર્થઘટનની સંપૂર્ણ સહાય માટે આવશે, અને કાયદા દ્વારા સમર્થિત એવી પ્રથાને અર્થઘટન પ્રક્રિયાના ભાગ રૂપે સ્વીકારવી જોઈએ.

૫૦. આવા દ્રષ્ટિકોણને બે અલગ અલગ દ્રષ્ટિકોણથી સમર્થન આપી શકાય છેઃપ્રથમ, પૂર્વવર્તીના સિદ્ધાંત દ્વારા, જેમ કે અગાઉ નોંધવામાં આવ્યું છે, કારણ કે ઘણી વાર અદાલતોએ આવો દ્રષ્ટિકોણ અપનાવ્યો છે, અને બીજું, તપાસ એજન્સીઓ કે જેમણે પણ આ સિદ્ધાંતને સમજ્યો છે અને લાગુ કર્યો છે. જે બાબતોને કાનૂની પ્રથા તરીકે સમજવામાં આવે છે અને અમલમાં મૂકવામાં આવે છે અને કાયદાના મૂળભૂત નિયમનો વિરોધ કરતી નથી તે સારી પ્રથા હશે અને આવા અર્થઘટનને સમકાલીન ખુલાસાના સિદ્ધાંતની મદદથી મંજૂરી આપવામાં આવશે.અન્યથા પણ, અદાલતની આવી રજા માંગવી એ ન્યાયના ઉદ્દેશોને પૂર્ણ કરશે અને શંકાસ્પદ/આરોપી સામે પૂરતી સુરક્ષા પણ પૂરી પાડશે.

૫૧. અમે પહેલેથી જ નોંધ્યું છે કે સંહિતાની કલમ ૧૭૩ (૨) ના સંદર્ભમાં અહેવાલ રજૂ કરવા પર "વધુ તપાસ" કરવાનો નિર્દેશ આપવાની વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટની સત્તા પર કોઈ ચોક્કસ પ્રતિબંધ નથી.અન્ય કોઈપણ અભિગમ અથવા અર્થઘટન કલમ ૧૭૩(૮) ની ભાષા અને ફોજદારી ન્યાયના યોગ્ય વહીવટને પ્રાધાન્ય આપવા માટેની સંહિતાની યોજનાથી વિરોધાભાસી હશે.ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના સ્થાયી સિદ્ધાંતો આવા અભિગમને ટેકો આપશે, ખાસ કરીને જ્યારે સંહિતાની કલમ ૧૯૦ ની દ્રષ્ટિએ, મેજિસ્ટ્રેટ ગુનાની નોંધ લેવા માટે સક્ષમ અધિકારી છે.મેજિસ્ટ્રેટે જ નક્કી કરવાનું છે કે રેકોર્ડ અને રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજોના આધારે, ગુનો બને છે કે નહીં, અને જો બને છે, તો સક્ષમ અધિકારક્ષેત્રની અદાલતમાં કેસ સોંપવાના સંબંધમાં કાયદાનો કયો માર્ગ અપનાવવો જોઈએ અથવા પોતે સુનાવણી સાથે આગળ વધવું જોઈએ. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કાયદાના સિદ્ધાંતો સાથે સુસંગત રીતે યોગ્ય નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં મેજિસ્ટ્રેટની ન્યાયિક અંતરાત્મા છે જેને તપાસ એજન્સી દ્વારા તેમની સમક્ષ મૂકવામાં આવેલા રેકોર્ડ અને દસ્તાવેજોના સંદર્ભથી સંતુષ્ટ થવું પડે છે.જો અદાલતને તેની શંકાને દૂર કરવા માટે "વધુ તપાસ" કરવાનો નિર્દેશ આપવાની અને તપાસ એજન્સીને તેની આરોપપત્રને વધુ સાબિત કરવા આદેશ આપવાની મંજૂરી ન આપવામાં આવે તો તે ન્યાયનો ઉપહાસ હશે.વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટનો સંતોષ એ સક્ષમ અધિકારક્ષેત્રની અદાલત સમક્ષ આગળની કાર્યવાહી શરૂ કરવાની પૂર્વશરત છે. મેજિસ્ટ્રેટે "આગળની તપાસ" નો નિર્દેશ આપવો જોઈએ કે નહીં તે ફરીથી એક બાબત છે જે આપેલ કેસની હકીકતો પર

આધારિત છે.વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ અથવા સક્ષમ અધિકારક્ષેત્રની ઉચ્ચ અદાલત આપેલ કેસની હકીકતો પર "વધુ તપાસ" અથવા "પુનઃ તપાસ" નો નિર્દેશ આપશે.જ્યાં મેજિસ્ટ્રેટ માત્ર વધુ તપાસનો નિર્દેશ આપી શકે છે, ત્યાં ઉચ્ચ અધિકારક્ષેત્રની અદાલતો આપેલ કેસની હકીકતોના આધારે વધુ, પુનઃ તપાસ અથવા તો નવેસરથી તપાસનો નિર્દેશ આપી શકે છે.તે અદાલતનો ખાસ આદેશ હશે જે તપાસની પ્રકૃતિ નક્કી કરશે.આ સંબંધમાં, અમે શિવનમૂર્તિ વિરુદ્ધ રાજ્ય [(૨૦૧૦) ૧૨ એસ. સી. સી. ૨૯ (૨૦૧૧) ૧ એસસીસી (ક્રિમીનલ) ૨૯૫] માં આ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા નિરીક્ષણોનો સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએઃ ".

૩૪. આ અદાલતના ૫ વિદ્વતાપૂર્ણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે **હરદિપ સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય** કેસમાં ચુકાદો આપ્યો હતો. (૨૦૧૪) ૩ એસ. સી. સી. ૯૨ નો સામનો એવા સંજોગો અંગેના પ્રશ્નનો સામનો કરવો પડ્યો હતો કે જેના હેઠળ સંહિતાની કલમ ૩૧૯ હેઠળની સતાનો ઉપયોગ વ્યક્તિને ફોજદારી ગુનાના આરોપી તરીકે ઉમેરવા માટે કરી શકાય છે.ઉપરોક્ત પ્રશ્નનો જવાબ આપતા એક વિદ્વાન ચુકાદા દરમિયાન, આ અદાલતે સૌપ્રથમ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ બંધારણીય આદેશને નીચે પ્રમાણે સ્વીકાર્યો હતોઃ

"૮. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ –૨૦ અને ૨૧ હેઠળનો બંધારણીય આદેશ ન્યાયના સરળ વહીવટ માટે એક રક્ષણાત્મક છત્ર પ્રદાન કરે છે, જેમાં ન્યાયી અને અસરકારક સુનાવણી સુનિશ્ચિત કરવા માટે પૂરતી જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે, જેથી કાયદો લાગુ થયા પછી આરોપી પૂર્વગ્રહયુક્ત ન થાય.ન્યાયનો ફોજદારી વહીવટ યોગ્ય રીતે કામ કરે છે તેની ખાતરી કરવા માટે અદાલતોના સશક્તિકરણ માટે, કાયદાને યોગ્ય રીતે સંહિતાબદ્ધ કરવામાં આવ્યો હતો અને સીઆરપીસી હેઠળ વિધાનસભા

દ્વારા તેમાં ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હતો, જે સૂચવે છે કે અદાલતોએ આખરે સત્ય શોધવા માટે કેવી રીતે આગળ વધવું જોઈએ જેથી નિર્દોષને સજા ન મળે પરંતુ તે જ સમયે, દોષિતોને કાયદા હેઠળ લાવવામાં આવે.બંધારણ અને આપણા કાયદાઓ હેઠળ સ્થાપિત આ આદર્શો જ ઘણા નિર્ણયો તરફ દોરી ગયા છે, જેમાં વાસ્તવિક સત્યને શોધવા અને દોષિતોને સજા ન મળે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે નવીન પદ્ધતિઓ અને પ્રગતિશીલ સાધનો તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે."

ફકરા ૩૪માં, આ અદાલતે **કોમન કોઝ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા** (૧૯૯૬)૬

એસ. સી. સી. ૭૭૫ તરફ વળ્યું હતું, અને જ્યારે સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ સુનાવણી;

વોરંટ–કેસોની સુનાવણી; અને મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સમન્સ–કેસોની સુનાવણી નીચે

મુજબ શરૂ થઈ હોવાનું કહી શકાયઃ

> **"૩૪.** કોમન કોઝ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા [(૧૯૯૬) ૬ એસ. સી. સી. ૭૭૫:૧૯૯૭ એસ. સી. સી. (ક્રિમીનલ) ૪૨: એ. આઈ. આર. ૧૯૯૭ એસ. સી. ૧૫૩૯] માં, આ અદાલતે આ મુદ્દા સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે ચુકાદો આપ્યો હતોઃ (એસ. સી. સી. પુષ્ઠ ૭૭૬, પેરા ૧)
>
> "૧. II (i) સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ સુનાવણીના કેસોમાં જ્યારે સંબંધિત કેસોમાં ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ની કલમ ૨૨૮ હેઠળ આરોપો ઘડવામાં આવે ત્યારે સુનાવણી શરૂ થઈ હોવાનું માનવામાં આવશે.
>
> (૨) મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા વોરંટ કેસોની સુનાવણીના કિસ્સાઓમાં જો પોલીસ અહેવાલો પર કેસ દાખલ કરવામાં આવે તો ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ની કલમ ૨૪૦ હેઠળ આરોપો ઘડવામાં આવે ત્યારે સુનાવણી શરૂ થઈ હોવાનું માનવામાં આવશે, જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા વોરંટ કેસોની સુનાવણીમાં જ્યારે પોલીસ અહેવાલ સિવાયના કેસ દાખલ કરવામાં આવે ત્યારે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ની કલમ ૨૪૬ હેઠળ સંબંધિત

આરોપી સામે આરોપો ઘડવામાં આવે ત્યારે આવી સુનાવણી શરૂ થઈ હોવાનું માનવામાં આવશે.

(૩) મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સમન્સના કેસોની સુનાવણીના કિસ્સાઓમાં જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ હાજર થનારા અથવા લાવવામાં આવેલા આરોપીઓને કલમ ૨૫૧ હેઠળ પૂછવામાં આવે કે શું તેઓ દોષિત ઠરે છે અથવા તેમની પાસે કરવા માટે કોઈ બચાવ છે ત્યારે સુનાવણી શરૂ થઈ હોવાનું માનવામાં આવશે."

(ભાર આપવામા આવ્યો છે)

પછી કોર્ટે તારણ કાઢ્યું:

"**૩૮.** ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, કાયદાનો સારાંશ એ રીતે કરી શકાય છે કે "ટ્રાયલ" નો અર્થ એ છે કે કોઈ વ્યક્તિના દોષ અથવા નિર્દોષતાને ન્યાય આપતા મુદ્દાઓનું નિર્ધારણ, વ્યક્તિએ તેની સામે શું કેસ છે તેની જાણ હોવી જોઈએ અને આરોપ ઘડવાના તબક્કે જ કોર્ટ તેને તેની જાણ કરે છે, "ટ્રાયલ" માત્ર આરોપો ઘડવામાં આવે ત્યારે જ શરૂ થાય છે.આમ, અમે અદાલતો દ્વારા લેવામાં આવેલા દૃષ્ટિકોણને મંજૂરી આપતા નથી કે ફોજદારી કેસમાં, સંજ્ઞાન લેવામાં આવે ત્યારે સુનાવણી શરૂ થાય છે."

૩૫. ચુકાદાના ફકરા ૩૯ માં પછી ફોજદારી કેસના "તપાસ" તબક્કાનો નીચે મુજબ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે:

"**૩૯.** કલમ ૨(જી) સી. આર. પી. સી. અને ઉપર ઉલ્લેખિત કેસ કાયદાઓ, તેથી, સ્પષ્ટ રીતે સુનાવણીની વાસ્તવિક શરૂઆત પહેલાં તપાસની કલ્પના કરે છે, અને મેજિસ્ટ્રેટ અથવા અદાલત દ્વારા સી. આર. પી. સી. હેઠળ હાથ ધરવામાં આવેલ કાર્ય છે."તપાસ" શબ્દ, તેથી, તપાસ એજન્સી દ્વારા કેસની તપાસને લગતી કોઈ તપાસ નથી, પરંતુ આરોપપત્ર દાખલ કરવા પર કેસ કોર્ટના ધ્યાન પર લાવવામાં આવે તે પછીની તપાસ છે.ત્યારબાદ અદાલત પૂછપરછ કરવા માટે આગળ વધી શકે છે અને આ જ

કારણ છે કે વાસ્તવિક સુનાવણી સિવાય કંઈક અન્ય અર્થમાં તપાસ આપવામાં આવી છે."

ત્યારબાદ ફકરા ૫૪ માં "તપાસ" અને "ટ્રાયલ" વચ્ચેનો સ્પષ્ટ તફાવત નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવ્યો હતોઃ

"**૫૪.** અમારા મતે, તપાસનો તબક્કો તેના કડક કાનૂની અર્થમાં કોઈ પુરાવા પર વિચાર કરતું નથી, ન તો વિધાનસભા આ અંગે વિચાર કરી શકી હોત કારણ કે પુરાવા માટેનો તબક્કો હજુ સુધી આવ્યો નથી.અદાલત પાસે તેની સમક્ષ એકમાત્ર એવી સામગ્રી છે જે ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલી સામગ્રી છે અને આ તબક્કે અદાલત પ્રથમ દૃષ્ટિએ તે જાણવા માટે વિચાર કરી શકે છે કે શું કોઈ વ્યક્તિ, જે આરોપી હોઈ શકે છે, તેને ભૂલથી દોષિત ઠેરવવામાં આવી છે અથવા ફરિયાદી એજન્સીઓ દ્વારા ઈરાદાપૂર્વક બાકાત રાખવામાં આવી છે.આ બાબત એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે વધુ જરૂરી છે કે તપાસકર્તાઓ અને ફરિયાદી એજન્સીઓએ ન્યાયી રીતે કામ કર્યું હોય અને જે વ્યક્તિઓ પર કેસ ચલાવવા લાયક છે તેમને અદાલત સમક્ષ લાવવામાં આવ્યા હોય અને કોઈ પણ વ્યક્તિને ઈરાદાપૂર્વક રક્ષણ આપવામાં ન આવે જ્યારે તેમની સામે કેસ ચલાવવો જોઈતો હતો.ન્યાયિક પ્રણાલીમાં વિશ્વાસ લાવવા માટે આ જરૂરી છે, જેમાં અદાલતને તપાસના તબક્કે પણ આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવાની સત્તા હોવી જોઈએ અને આ જ કારણ છે કે વિધાનસભાએ સભાનપણે કલમ ૩૧૯ સીઆરપીસીમાં તપાસ અથવા સુનાવણી જેવી અલગ શરતોનો ઉપયોગ કર્યો છે.

૩૬. ઉપરોક્ત ચુકાદાઓ છતાં, તાજેતરના ત્રણ ચુકાદાઓમાં કેટલીક વિસંગત નોંધો સંભળાવવામાં આવી હતી.**અમૃતભાઈ શંભુભાઈ પટેલ વિરુદ્ધ સુમનભાઈ કાંતિબાઈ પટેલ** (૨૦૧૭) ૪ એસ. સી. સી. ૧૭૭ કેસમાં, તે કેસની હકીકતો પર, અપીલકર્તા/બાતમીદારએ ટ્રાયલ કોર્ટ પાસેથી કલમ ૧૭૩ (૮) હેઠળ વધુ તપાસ માટે પોલીસ દ્વારા વધુ તપાસ માટે નિર્દેશ માંગ્યો હતો.અદાલતે તેના અંતિમ નિષ્કર્ષમાં સાચું કહ્યું હતું કે, એકવાર આરોપોની

રચના સાથે સુનાવણી શરૂ થઈ જાય પછી, ગુનાની તપાસ અથવા તપાસનો તબક્કો સમાપ્ત થઈ જાય છે, જેના પરિણામે ગુનાની આગળની તપાસનો આદેશ આપવો જોઈએ નહીં. પરંતુ આ સરળ હકીકત પર તેના ચુકાદા ઉપર અધાર રાખવાને બદલે, આ અદાલતે ફકરા ૨૯ થી ૩૪ સુધી આ અદાલતના અગાઉના કેટલાક ચુકાદાઓને પુનર્જીવિત કર્યા, જેમાં એવો મત લેવામાં આવ્યો હતો કે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા વધુ તપાસનો આદેશ આપી શકાતો નથી.ખાસ કરીને, **દેવરપલ્લી લક્ષ્મીનારાયણ રેડ્ડી** (સુપ્રા) પર કોર્ટ દ્વારા ભારપૂર્વક ભરોસો રાખવામાં આવ્યો હતો.આપણે પહેલેથી જ જોયું છે કે આ ચુકાદો સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૨ (એચ) માં "તપાસ" ની વ્યાખ્યાને સ્વીકાર્યા વિના કેવી રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો, અને તેથી આ પાસા પર કાયદાને યોગ્ય રીતે નિર્ધારિત કરવા પર આધાર રાખી શકાય નહીં.તેથી કોર્ટે તારણ કાઢ્યું:

> "**૪૯.** સંહિતાની કલમ ૧૭૩ (૮) ના અવકાશ અને ઉદ્દેશ પર આ અદાલતના ચુકાદાઓના એકંદર સર્વેક્ષણ અને તેના સ્પષ્ટીકરણના સુસંગત વલણ પર, અમે આમ કહી શકીએ છીએ કે સંબંધિત તપાસ એજન્સીને અદાલતને જાણ કર્યા પછી ઇચ્છનીય રીતે વધુ તપાસ હાથ ધરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે, જે પહેલાં તેણે પોતાનો અહેવાલ સુપરત કર્યો હતો અને તેની મંજૂરી મેળવી હતી, પરંતુ અગાઉના અહેવાલના આધારે સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યા પછી વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટને આવી કોઈ સત્તા ઉપલબ્ધ નથી, પ્રક્રિયા જારી કરવામાં આવી છે અને આરોપી તેના જવાબમાં હાજર થયો છે.તે તબક્કે, ન તો વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ સ્વપ્રેરણાથી કે ન તો ફરિયાદી/માહિતી આપનાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી પર આગળની તપાસનો નિર્દેશ આપી શકે છે.આ પ્રકારનો માર્ગ માત્ર તપાસ એજન્સીની વિનંતી પર જ ખુલ્લો રહેશે અને તે પણ એવા સંજોગોમાં કે જેમાં ન્યાયી તપાસ અને સુનાવણીને સુરક્ષિત કરવા માટે જ ભૌતિક પુરાવાઓની શોધ પર વધુ તપાસની ખાતરી આપવામાં આવે, જે હાથમાં ચુકાદાનો જીવન હેતુ છે.

૫૦. સંહિતાની કલમ ૧૭૩ની બિન–સુધારેલી અને સુધારેલી પેટા–કલમ (૮) જો સંયોજનમાં વાંચવામાં આવે, તો તે ભારપૂર્વક પ્રમાણિત કરશે કે તપાસ એજન્સી/અધિકારીને જ તેની સાથે સંબંધિત કાર્યવાહીના તબક્કાને મર્યાદિત કર્યા વિના વધુ તપાસ કરવા માટે અધિકૃત કરવામાં આવ્યા છે. તપાસ એજન્સી/અધિકારીની આ સત્તા આમ કાયદાકીય રીતે કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે ઉપલબ્ધ રહેવાનો ઈરાદો છે.કાયદા પંચની તેના ૪૧મા અહેવાલમાં કરેલી ભલામણ, જેણે સ્પષ્ટપણે સુધારાની શરૂઆત કરી હતી, તેણે નોંધપાત્ર રીતે તેની દરખાસ્તને માત્ર તપાસ એજન્સીના સશક્તિકરણ સુધી મર્યાદિત કરી દીધી હતી.

૫૧. વિરોધાભાસી રીતે, કલમ ૧૫૬,૧૯૦,૨૦૦,૨૦૨ અને ૨૦૪ સી. આર. પી. સી. સ્પષ્ટ રીતે મેજિસ્ટ્રેટની સત્તાઓની રૂપરેખા આપે છે અને તપાસના નિર્દેશન, સંજ્ઞાન લેવા, આરોપ ઘડવા વગેરેની બાબતમાં ચાર્ટ બનાવવા માટે તેમના માટે કયા માર્ગ ખુલ્લા છે. જો કે મેજિસ્ટ્રેટને આરોપપત્ર અથવા ક્લોઝર રિપોર્ટ રજૂ કર્યા પછી પણ પૂર્વ–સંજ્ઞાન તબક્કે કલમ ૧૫૬ (૩) હેઠળ તપાસનો નિર્દેશ આપવાની સત્તા છે, એકવાર સંજ્ઞાન લેવામાં આવે અને આરોપી વ્યક્તિ તે મુજબ હાજર થાય, તો તે વધુ તપાસનો નિર્દેશ આપવા અથવા ફરિયાદી/માહિતી આપનારની વિનંતી પર કાર્યવાહી કરવાની કોઈપણ ક્ષમતાથી વંચિત રહેશે.કલમ ૨૦૨ હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા તપાસ માટેનો નિર્દેશ, ફરિયાદ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, જોકે તે સંજ્ઞાન પછીના તબક્કે છે, તે તપાસની પ્રકૃતિમાં સંતોષ મેળવવા માટે છે કે શરૂ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહીને આગળ વધારવી જોઈએ કે નહીં.તપાસ માટે આવા નિર્દેશ વધુ તપાસના સ્વરૂપમાં નથી, જેમ કે સંહિતાની કલમ ૧૭૩ (૮) હેઠળ વિચારણા કરવામાં આવી છે. જો મેજિસ્ટ્રેટની સત્તા, આવી યોજનામાં સીઆરપીસી દ્વારા સંજ્ઞાન લીધા પછી પણ વધુ તપાસનો આદેશ આપવાની કલ્પના કરવામાં આવી છે, તો આરોપી વ્યક્તિઓ હાજર થાય છે અને આરોપ ઘડવામાં આવે છે, સ્વીકારવામાં આવે છે અથવા મંજૂર કરવામાં આવે છે, તે કાયદાની સ્થિતિ સાથે વિરોધાભાસી હશે, જેમ કે આ અદાલત દ્વારા સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે અને અહીં ઉપર ઉમેરવામાં આવેલ સીઆરપીસીની સંબંધિત રૂપરેખા પણ.વધુમાં, જો આવી સત્તાનું રોકાણ કરવાનો વિધાનસભાનો ઈરાદો હોત, તો અમારા અંદાજ મુજબ,

કલમ ૧૭૩ (૮) સીઆરપીસીને સમાવવા અને તેની રચનાની પૃષ્ઠભૂમિને ધ્યાનમાં રાખીને તે મુજબ આદેશ આપવામાં આવ્યો હોત.એક રીતે, મેજિસ્ટ્રેટ માટે ખુલ્લા ત્રણ વિકલ્પોને ધ્યાનમાં રાખીને, તપાસ પૂર્ણ થયા પછી પોલીસ દ્વારા અહેવાલ રજૂ કરવામાં આવે તે પછી, જેમ કે [ભગવંત સિંહ વિ. કમિશનર પોલીસ, (૧૯૮૫) ૨ એસસીસી ૫૩૭: અધિકૃત રીતે ગણાવવામાં આવ્યું છે.પોલીસ, (૧૯૮૫) ૨ એસસીસી ૫૩૭: ૧૯૮૫ એસ. સી. સી. (ક્રિમિનલ) ૨૬૭], મેજિસ્ટ્રેટ, બંને આકસ્મિક પરિસ્થિતિઓમાં, એટલે કે; જ્યારે તે ગુનાની નોંધ લે છે અથવા આરોપીને મુક્ત કરે છે, ત્યારે તે એક માર્ગ માટે પ્રતિબદ્ધ રહેશે, જે પછી તપાસ એજન્સી તેને સારા કારણોસર જાણ કરી શકે છે અને આગળની તપાસ કરવા માટે તેની પરવાનગી માંગી શકે છે, તેમ છતાં તે ફરિયાદકર્તા/માહિતી આપનાર દ્વારા કરવામાં આવેલી વિનંતી પર તે પગલું ભરી શકશે નહીં અથવા તે પહેલ કરી શકશે નહીં. માત્ર મેજિસ્ટ્રેટને વધુ તપાસનો નિર્દેશ આપવાની અથવા ફરિયાદી/માહિતી આપનારની વિનંતી અથવા પ્રર્થના પર સંજ્ઞાન લીધા પછી અને આરોપી વ્યક્તિ પ્રોસેસ અનુસાર હાજર થાય છે, જારી કરવામાં આવે છે અથવા તેને મુક્ત કરવામાં આવે છે તે વૈધાનિક ડિઝાઇન અને વિતરણ સાથે અસંગત છે, તે અન્યથા કલમ ૩૧૧ અને ૩૧૯ સીઆરપીસીની જોગવાઈઓને પણ પ્રસ્તુત કરશે, જે હેઠળ કોઈ પણ સાક્ષીને અદાલત દ્વારા બોલાવવામાં આવી શકે છે અને વ્યક્તિને કોઈપણ તબક્કે સુનાવણી માટે નોટિસ જારી કરી શકાય છે, એક રીતે બિનજરૂરી છે. સ્વયંસિદ્ધ રીતે, આમ વધુ તપાસ માટે વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટના નિર્દેશને રદ કરતો વિવાદિત નિર્ણય અપવાદરૂપ છે અને તે કોઈપણ હસ્તક્ષેપને લાયક નથી. અન્યથા પણ હકીકતો પર, સુનાવણીના વિકાસની પ્રગતિને ધ્યાનમાં રાખીને, અને વધુ ખાસ કરીને, વધુ તપાસ માટે વિનંતી કરવામાં માહિતી આપનારના વિલંબને ધ્યાનમાં રાખીને, તે અન્યથા મનોરંજક ન હતું કારણ કે ઉચ્ચ અદાલતે યોગ્ય રીતે ચુકાદો આપ્યો છે."

૩૭. આ ચુકાદાને **અથુલ રાવ વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય અને અન્ય** (૨૦૧૮) ૧૪ એસસીસી ૨૯૮ ફકરા ૮ પર કેસમાં આ અદાલતના તાજેતરના ડિવિઝન બેન્ચના ચુકાદામાં અનુસરવામાં આવ્યો હતો. **બિકાશ રંજન રાઉત**

વિરુદ્ધ સચિવ (ગૃહ) દ્વારા રાજ્ય, એન. સી. ટી. દિલ્હી સરકાર (૨૦૧૯) ૫ એસ. સી. સી. ૫૪૨ માં, સંખ્યાબંધ નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી આ અદાલતે નીચે મુજબ તારણ કાઢ્યું:

> "**૭.** ઉપરોક્ત નિર્ણયોમાં આ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત કાયદાને ધ્યાનમાં લેતા અને સીઆરપીસીની સંબંધિત જોગવાઈઓ, એટલે કે કલમ ૧૬૭ (૨), ૧૭૩, ૨૨૭ અને ૨૨૮ને ધ્યાનમાં લેતા, જે બહાર આવી રહ્યું છે તે એ છે કે તપાસ પૂર્ણ થયા પછી અને પોલીસ દ્વારા કલમ ૧૭૩ (૨) (i) સીઆરપીસી હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટને અહેવાલ મોકલવામાં આવે તે પછી, વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ ક્યાં તો (૧) અહેવાલ સ્વીકારી શકે છે અને ગુનાની નોંધ લઈ શકે છે અને પ્રોસેસ જારી કરી શકે છે, અથવા (૨) અહેવાલ સાથે અસંમત થઈ શકે છે અને કાર્યવાહી છોડી શકે છે, અથવા (૩) કલમ ૧૫૬ (૩) હેઠળ વધુ તપાસનો નિર્દેશ આપી શકે છે અને પોલીસે વધુ અહેવાલ આપવાની જરૂર છે.જો મેજિસ્ટ્રેટ અહેવાલ સાથે અસંમત હોય અને કાર્યવાહી રદ કરે, તો માહિતી આપનારને વિરોધ અરજી રજૂ કરવાની તક આપવી જરૂરી છે અને તે પછી, માહિતી આપનારને તક આપ્યા પછી, મેજિસ્ટ્રેટ આરોપી સામેની કાર્યવાહી પાછી ખેંચવી કે નહીં તે અંગે વધુ નિર્ણય લઈ શકે છે.જો વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ વાંધાઓ સ્વીકારે છે, તો તે કિસ્સામાં, તે પ્રોસેસ જારી કરી શકે છે અને/અથવા આરોપી સામે આરોપો પણ ઘડી શકે છે.અહીં ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, કલમ ૧૭૩ (૨) (i) સીઆરપીસી હેઠળ પોલીસ દ્વારા મોકલવામાં આવેલા અહેવાલને ધ્યાનમાં લઈને તપાસથી સંતુષ્ટ ન હોવાને કારણે, મેજિસ્ટ્રેટ તે તબક્કે વધુ તપાસનો નિર્દેશ આપી શકે છે અને પોલીસને વધુ અહેવાલ આપવા માટે કહી શકે છે. જો કે, એ નોંધવું જરૂરી છે કે ઉપરોક્ત તમામ પૂર્વ–સંજ્ઞાન તબક્કે કરવું જરૂરી છે.એકવાર વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ સંજ્ઞાન લે અને કલમ ૧૭૩ (૨) (i) સી. આર. પી. સી. હેઠળ પોલીસ દ્વારા મોકલવામાં આવેલા અહેવાલ સાથે રજૂ કરવામાં આવેલી સામગ્રીને ધ્યાનમાં લેતા, વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ કલમ ૨૨૭ સી. આર. પી. સી. હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને આરોપીઓને મુક્ત કરે છે, ત્યારબાદ, મેજિસ્ટ્રેટ માટે વધુ તપાસ માટે સુઓ મોટો આદેશ આપવા અને તપાસ અધિકારીને અહેવાલ રજૂ કરવા માટે નિર્દેશ આપવા માટે તે ખુલ્લું રહેશે નહીં.આરોપીઓને મુક્ત કર્યા પછી આ પ્રકારનો આદેશ સંજ્ઞાન પછીના તબક્કે કરવામાં આવ્યો

હોવાનું કહી શકાય.પૂર્વ–સંજ્ઞાન તબક્કા અને પોસ્ટ–કોગ્નિઝન્સ તબક્કા અને મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પૂર્વ–સંજ્ઞાન તબક્કા અને પોસ્ટ–કોગ્નિઝન્સ તબક્કે વધુ તપાસ માટે ઉપયોગમાં લેવાતી સત્તાઓ વચ્ચે તફાવત અને/અથવા તફાવત છે. વધુ તપાસનો આદેશ આપવાની સત્તા જે મેજિસ્ટ્રેટને પૂર્વ–કોગ્નિઝન્સ તબક્કે ઉપલબ્ધ હોઈ શકે છે તે મેજિસ્ટ્રેટને પોસ્ટ–કોગ્નિઝન્સ તબક્કે ઉપલબ્ધ ન પણ હોઈ શકે, ખાસ કરીને જ્યારે આરોપી તેના દ્વારા મુક્ત કરવામાં આવે. અહીં ઉપર અવલોકન કર્યા મુજબ, જો મેજિસ્ટ્રેટ તપાસ અધિકારી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસ અને સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩ (૨) (i) હેઠળ તપાસ અધિકારી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા અહેવાલથી સંતુષ્ટ ન હોય, જેમ કે આ અદાલતે નિર્ણયોની શ્રેણીમાં અવલોકન કર્યું છે અને અહીં ઉપર અવલોકન કર્યું છે, તો મેજિસ્ટ્રેટ માટે તપાસ એજન્સીને વધુ તપાસ માટે નિર્દેશ આપવા માટે હંમેશા ખુલ્લું/સ્વીકાર્ય હતું અને તે આરોપની રચના અને/અથવા તે તબક્કે અહેવાલ પર કોઈ અંતિમ નિર્ણય લેવાનું પણ મુલતવી રાખી શકે છે. જો કે, એકવાર મેજિસ્ટ્રેટ, અહેવાલ અને અહેવાલ સાથે મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે, આરોપીઓને મુક્ત કરે છે, ત્યારે અમને ડર છે કે ત્યારબાદ મેજિસ્ટ્રેટ તપાસ એજન્સી દ્વારા વધુ તપાસનો આદેશ આપી શકે છે.એકવાર ડિસ્ચાર્જનો આદેશ પસાર થઈ જાય પછી, મેજિસ્ટ્રેટને વધુ તપાસ માટે તપાસ અધિકારીને નિર્દેશ આપવાનો અને અહેવાલ રજૂ કરવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી.આવી સ્થિતિમાં, માત્ર બે ઉપાયો ઉપલબ્ધ છેઃ (i) ડિસ્ચાર્જ સામે રિવિઝન અરજી દાખલ કરી શકાય છે અથવા (ii) કોર્ટે કલમ ૩૧૯ સીઆરપીસીના તબક્કા સુધી રાહ જોવી પડશે. જો કે, તે જ સમયે, કલમ ૧૭૩ (૮) સીઆરપીસીની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને, તપાસ એજન્સી માટે વધુ તપાસ માટે અરજી દાખલ કરવા અને તે પછી નવો અહેવાલ રજૂ કરવા માટે હંમેશા ખુલ્લું છે અને કોર્ટ, તપાસ એજન્સી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી અરજી પર, વધુ તપાસની મંજૂરી આપી શકે છે અને તપાસ અધિકારીને નવો અહેવાલ દાખલ કરવાની મંજૂરી આપી શકે છે અને તે પછી કાયદા અનુસાર વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા તેના પર વિચાર કરી શકાય છે.મેજિસ્ટ્રેટ કલમ ૧૭૩ (૮) સી. આર. પી. સી. હેઠળ વધુ તપાસ માટે અથવા સંજ્ઞાન પછીના તબક્કે કેસની સીધી પુનઃ તપાસ માટે સુઓ મોટો નિર્દેશ આપી શકતા નથી, ખાસ કરીને જ્યારે, કલમ ૨૨૭ સી. આર. પી. સી. હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને, મેજિસ્ટ્રેટ આરોપીઓને મુક્ત કરે છે. જો કે, કલમ ૧૭૩ (૮) સી. આર. પી. સી. કલમ ૧૭૩ સી. આર. પી. સી. ની પેટા–કલમ

(૨) હેઠળ અહેવાલ મોકલ્યા પછી પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને વધુ તપાસ કરવાની અને મૌખિક અથવા દસ્તાવેજી પુરાવા રજૂ કરવાની સત્તા આપે છે. તેથી, કલમ ૧૭૩ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળ અહેવાલ મોકલ્યા પછી પણ અને આરોપીઓને મુક્ત કર્યા પછી પણ તપાસ અધિકારી વધુ તપાસ માટે અરજી કરી શકે છે. જો કે, ઉપરોક્ત તપાસ અધિકારી/પ્રભારી પોલીસ અધિકારીના કહેવા પર રહેશે અને મેજિસ્ટ્રેટને આરોપીઓને મુક્ત કર્યા પછી વધુ તપાસ/પુનઃચૂંટણી માટે સુઓ મોટો આદેશ પસાર કરવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી."

આ રીતે તારણ કાઢવામાં મુશ્કેલીને સમજીને, કોર્ટે આગળ કહ્યું:

"**૧૦.** જો કે, વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનો અને વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા દર્શાવવામાં આવેલી તપાસમાં ખામીને ધ્યાનમાં રાખીને અને અંતિમ ધ્યેય વાસ્તવિક ગુનેગાર સામે ગુનો દાખલ કરવાનો અને/અથવા સજા કરવાનો છે, તે તપાસ અધિકારી માટે વધુ તપાસ માટે વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ યોગ્ય અરજી રજૂ કરવા અને નવી તપાસ હાથ ધરવા અને કલમ ૧૭૩ (૮) સીઆરપીસી હેઠળ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને વધુ અહેવાલ રજૂ કરવા અને ત્યારબાદ વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ કાયદા અનુસાર અને તેના પોતાના ગુણદોષ પર વિચારણા કરવા માટે ખુલ્લા રહેશે."

૩૮. આ નિર્ણયોમાં કોર્ટ દ્વારા કોઈ યોગ્ય કારણ આપવામાં આવ્યું નથી કે પ્રોસેસ જારી થયા પછી મેજિસ્ટ્રેટની વધુ તપાસનો આદેશ આપવાની સત્તા અચાનક કેમ બંધ થઈ જશે, અને આરોપી મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ હાજર થાય છે, જ્યારે સાથે સાથે, ગુનાની વધુ તપાસ કરવાની પોલીસની સત્તા સુનાવણી શરૂ થાય ત્યાં સુધી ચાલુ રહે છે. આવો મત આ અદાલતના અગાઉના ચુકાદાઓ સાથે સુસંગત નહીં હોય, ખાસ કરીને, **સકિરી** (સુપ્રા), **સમાજ પરિવર્તન સમુદાય** (સુપ્રા), **વિનય ત્યાગી** (સુપ્રા), અને **હરદીપ સિંહ (સુપ્રા); હરદીપ સિંહ**

(સુપ્રા) એ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે ફોજદારી સુનાવણી સંજ્ઞાન લીધા પછી શરૂ થતી નથી, પરંતુ આરોપો ઘડવામાં આવે તે પછી જ શરૂ થાય છે. આ અદાલતના તાજેતરના ચુકાદાઓમાં જેને કોઈ મહત્વ આપવામાં આવ્યું નથી તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ છે અને હકીકત એ છે કે અનુચ્છેદ નિષ્પક્ષ અને ન્યાયી તપાસની માંગ કરે છે. ન્યાયી અને યોગ્ય તપાસ એ નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જશે કે પોલીસ કલમ ૧૭૩ (૮) હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટની મંજૂરીને આધિન સત્તા જાળવી રાખે છે, જ્યાં સુધી આરોપો ઘડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી ગુનાની વધુ તપાસ કરવા માટે, પરંતુ મેજિસ્ટ્રેટનો સુપરવાઇઝરી અધિકારક્ષેત્ર અચાનક પૂર્વ–સુનાવણીની કાર્યવાહી દરમિયાન મધ્યમાં બંધ થઈ જાય છે, તે ન્યાયની મજાક સમાન હશે, કારણ કે કેટલાક કેસો વધુ તપાસ માટે પોકાર કરી શકે છે જેથી નિર્દોષ વ્યક્તિને ખોટી રીતે આરોપી તરીકે રજૂ કરવામાં ન આવે અથવા પ્રથમ દૃષ્ટિએ દોષિત વ્યક્તિને બાકાત રાખવામાં ન આવે.મેજિસ્ટ્રેટની સત્તાઓના આવા સંકુચિત અને પ્રતિબંધાત્મક દૃષ્ટિકોણ માટે કોઈ વોરંટ નથી, ખાસ કરીને જ્યારે આવી સત્તાઓ સીઆરપીસીની કલમ ૧૫૬ (૧), કલમ ૨ (એચ) અને કલમ ૧૭૩ (૮) સાથે વાંચી શકાય છે, જે અહીં ઉપર નોંધવામાં આવી છે, અને વાસ્તવમાં સુનાવણી શરૂ થાય તે પહેલાં ફોજદારી કેસની પ્રગતિના તમામ તબક્કે ઉપલબ્ધ હશે.તે ન્યાયના હિતમાં પણ હશે કે દરેક કેસની હકીકતોના આધારે મેજિસ્ટ્રેટ પોતે આ સતાનો ઉપયોગ કરે.આગળની તપાસનો આદેશ આપવો જોઈએ કે નહીં તે વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટની વિવેકબુદ્ધિમાં છે જે દરેક કેસની હકીકતો પર અને કાયદા

અનુસાર આવા વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરશે. ઉદાહરણ તરીકે, જો નવા તથ્યો પ્રકાશમાં આવે છે જે અમુક વ્યક્તિઓને દોષિત ઠેરવવા અથવા દોષમુક્ત કરવા તરફ દોરી જાય છે, તો સત્ય પર પહોંચવું અને ફોજદારી કાર્યવાહી પૂર્ણ કરવામાં વધુ વિલંબ ટાળવા કરતાં ફોજદારી કેસમાં નોંધપાત્ર ન્યાય કરવો વધુ મહત્વપૂર્ણ છે, જેમ કે **હસનભાઈ વલીભાઈ કુરેશી** (સુપ્રા) માં કરવામાં આવ્યું હતું. તેથી, **અમૃતભાઈ શંભુભાઈ પટેલ** (સુપ્રા), **અતુલ રાવ** (સુપ્રા) અને **બિકાશ રંજન રાઉત** (સુપ્રા) ના ચુકાદાઓ જે હદ સુધી તેનાથી વિપરીત છે, તે હદ સુધી નકારી કાઢવામાં આવે છે. ઉમેરવાની જરૂર નથી, **રણધીર સિંહ રાણા વિરુદ્ધ રાજ્ય (દિલ્હી વહીવટીતંત્ર)** (૧૯૯૭) ૧ એસ. સી. સી. ૩૬૧ અને **રીટા નાગ વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય અને અન્યો** (૨૦૦૯) ૯ એસ. સી. સી. ૧૨૯ પણ નકારી કાઢવામાં આવ્યું છે.

૩૯. હવે અમે અમુક અન્ય ચુકાદાઓ પર આવીએ છીએ જે અમારી સમક્ષ ટાંકવામાં આવ્યા હતા. **કીંગ એમ્પેરર વિ. ખ્વાજા નઝીર અહમદ** એઆઈઆર ૧૯૪૫ પીસી ૧૮, પર શ્રી બસંત દ્વારા આ દરખાસ્ત માટે ભારપૂર્વક આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો કે ઉચ્ચ અદાલતોથી વિપરીત, મેજિસ્ટ્રેટ પાસે સી. આર. પી. સી. હેઠળ કોઈ સહજ સત્તા નથી. અમે સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૧૭૩ (૮) સાથે વાંચીને કલમ ૧૫૬ (૩) હેઠળ આરોપો ઘડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી વધુ તપાસનો આદેશ આપવાની મેજિસ્ટ્રેટની સત્તાને આધાર

આપ્યો હોવાથી, આ કેસમાં સી. આર. પી. સી. હેઠળ કોઈ અંતર્ગત શક્તિનો ઉપયોગ કરતા મેજિસ્ટ્રેટ અંગે કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થશે નહીં.

૪૦. **યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને એ. એન. આર. વિ. ડબલ્યુ. એન. ચઢ્ઢા** (૧૯૯૩) સપ્લી.૪ એસ. સી. સી. ૨૬૦, એ એક ચુકાદો છે જે જણાવે છે કે જ્યાં સુધી તેને પ્રોસેસ જારી કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આરોપીને તપાસમાં ભાગ લેવાનો કોઈ અધિકાર નથી, જો ત્યાં નિષ્પક્ષ તપાસની જરૂરિયાતોનું કડક પાલન હોય. **શ્રીમતી નાગાવા વિ. વીરન્ના શિવાલોંગપ્પા કોંજાલગી અને અન્યો (૧૯૭૬) ૩** એસ. સી. સી. ૭૩૬, **પ્રભા માથુર અને અન્ય વિ. પ્રમોદ અગ્રવાલ અને અન્યો, (૨૦૦૮)** ૯ એસ. સી. સી. ૪૬૯, **નરેન્દ્ર જી. ગોયલ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૦૯)** ૬ એસ. સી. સી. ૬૫ અને **દીનૂભાઈ બોઘાભાઇ સોલંકી વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને** અન્ય. (૨૦૦૫) ૪ એસ. સી. સી. ૬૨૬, જે જણાવે છે કે આરોપીને તપાસના તબક્કે સાંભળવાનો કોઈ અધિકાર નથી, તેને અમારી સામેના ચોક્કસ પ્રશ્ન સાથે બહુ ઓછો સંબંધ છે. તેથી, આ તમામ ચુકાદાઓ અલગ પડે છે. વધુમાં, **બાબુભાઇ વિ. ગુજરાત રાજ્ય** અને **અન્યો (૨૦૧૦) ૧૨ એસ. સી. સી. ૨૫૪,** એ એક ચુકાદો છે જે વધુ તપાસ અને અન્યો ફરીથી તપાસ વચ્ચે તફાવત કરે છે, અને માને છે કે ઉચ્ચ અદાલત, ફોજદારી ન્યાયની કસુવાવડને રોકવા માટે, જો તે જરૂરી માને તો, નવેસરથી તપાસ કરી શકે છે, જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટની સત્તા વધુ તપાસનો આદેશ આપવા સુધી

મર્યાદિત છે. વર્તમાન કેસ ફરીથી તપાસ સાથે સંબંધિત નથી, તેથી આ ચુકાદો અમને વધુ આગળ લઈ જઈ શકતો નથી.તેવી જ રીતે, **રોમિલા થાપર વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, (૨૦૧૮)** ૧૦ એસ. સી. સી. ૭૫૩ એ ચુકાદો આપ્યો હતો કે આરોપી તપાસ એજન્સીને બદલવા માટે કહી શકતો નથી, અથવા અદાલતની દેખરેખ હેઠળની તપાસ માટે પૂછવા સહિત ચોક્કસ રીતે તપાસ કરવાની જરૂર નથી. આ ચુકાદો પણ આ કેસની હકીકતોમાં અમારા દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલા પ્રશ્નથી ઘણો દૂર છે.

૪૧. જ્યારે આપણે આ કેસની હકીકતો પર આવીએ છીએ, ત્યારે તે સ્પષ્ટ છે કે તારિખ ૨૨.૧૨.૨૦૦૯ની એફ. આઈ. આર. બે ગુનાહિત કૃત્યો સાથે સંબંધિત છે, એટલે કે, કૃષિ જમીનના સંદર્ભમાં નકલી અને બનાવટી 'સાટાખત' અને પાવર–ઓફ–એટર્ની તૈયાર કરવી, અને આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા રૂ.૨.૫૦ કરોડ નાણાં ઉઘરાવવાના પ્રયાસ તરીકે વધુ તપાસ માટેની અરજીમાં જે તથ્યો પર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે તે એવા તથ્યો છે જે રમણભાઈ ભાગૂભાઇ પટેલ અને શંકરભાઈ ભાગૂભાઇ પટેલનાં પક્ષમાં કરવામાં આવેલી મહેસૂલ એન્ટ્રીઓ સાથે સંબંધિત છે અને તે જ જમીન પરનો તેમનો દાવો કેવી રીતે ખોટો અને બોગસ છે.તેથી શ્રી બસંત એ રજૂ કરવામાં સાચા છે કે વધુ તપાસ માટેની અરજીઓમાં કથિત તથ્યો ખરેખર ક્રોસ–એફ. આઈ. આર. ના સ્વરૂપમાં છે જે ક્યારેય નોંધવામાં આવ્યા નથી. હકીકતમાં, મહેસૂલ કમિશનર, ગુજરાત દ્વારા

સુરત કલેક્ટરને કરાયેલ સંદેશાવ્યવહાર તારિખ ૧૫.૦૩.૨૦૧૧–જેના પર શ્રી દુષ્યંત દવેએ ખૂબ જ ભાર મૂક્યો હતો–આ વાતને સમર્થન આપે છે. આ સંદેશાવ્યવહારમાં, વિદ્વાન કમિશનરને શંકા છે કે મહેસૂલ સત્તામંડળ દ્વારા તારીખ ૧૪.૦૪.૧૯૭૬નો ચોક્કસ આદેશ ક્યારેય અસ્તિત્વમાં હતો, અને ૨૦૧૦ માં લાંબા સમયથી મરણ જનાર ભીખાભાઈ ખુશાલભાઈના નામે અરજી કરીને, ફોર્મ નંબર ૩ ની નકલ મેળવવા માટે, પ્રથમ દૃષ્ટિએ, ફોજદારી ગુના સમાન હશે. વધુમાં, વિદ્વાન કમિશનર જણાવે છે કે ભિકીબેન (ભીખાભાઈની વિધવા), જેનું ડિસેમ્બર ૧૯૯૯માં અવસાન થયું હતું, તેમણે સંભવતઃ વર્ષ ૨૦૦૦માં અરજી કરી ન હોત; જે દર્શાવે છે કે તેમની સહી પણ પ્રથમ દૃષ્ટિએ બનાવટી છે. વધુમાં, ઉપરોક્ત રમણભાઈ અને શંકરભાઈ પટેલ હાલમાં ૪૮ અને ૫૩ વર્ષના છે, અને જો તેઓ ૧૯૩૪ થી ઉપરોક્ત કૃષિ જમીનના કબજામાં હોવાનું કહી શકાય, તો તેઓ એવા સમયે કબજામાં હોવાનું કહી શકાય જ્યારે તેઓ હજુ જન્મ્યા ન હતા. વધુમાં, આ બે સજ્ઞનો શરૂઆતથી જ વિદેશમાં હોવાથી, એવું કહેવામાં આવે છે કે તેઓ કદાચ ખેતીની જમીન પર ખેતી કરતા ખેડૂતો ન હોઈ શકે. આ અને અન્ય વિવિધ કારણોસર, કમિશનરે તારણ કાઢ્યું:

> "આમ, ઉપરોક્ત તમામ વિગતોને ધ્યાનમાં રાખીને, મહિલા અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆત મુજબ, ખોટા બનાવટી કેસ/ઠરાવો/આદેશો પસાર કરીને અથવા નકલી દસ્તાવેજો બનાવીને તેમની જમીનના સંબંધમાં કૌભાંડ કરવામાં આવ્યું છે. આવા કૌભાંડમાં સામેલ તમામ લોકો સામે ફોજદારી કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે રજૂઆત કરવામાં આવે છે અને આ બાબતમાં તથ્ય છે કે નહીં? તમારા સ્તરે તે સંબંધમાં સંપૂર્ણ તપાસ થવી જોઈએ. જ્યાં સુધી આ બાબતની

વાસ્તવિક વિગતો સ્પષ્ટ ન થાય ત્યાં સુધી એન. એ. મંજૂરી/બાંધકામ પ્રવૃત્તિઓ બંધ કરવી જરૂરી જણાય છે. તેથી, તે સંબંધમાં જરૂરી કાર્યવાહી કર્યા પછી, કરવામાં આવેલી કાર્યવાહીના આધારે વિગતવાર અહેવાલ તાત્કાલિક હસ્તાક્ષર કરનારને સુપરત કરવાનો છે અને આ બાબતમાં કરવામાં આવેલી કાર્યવાહીની સમયાંતરે માહિતી પણ હસ્તાક્ષર કરનારને આપવામાં આવે છે."

૪૨. ૧૫.૦૩.૨૦૧૧ ના સંદેશાવ્યવહારમાંના આક્ષેપોને ધ્યાનમાં રાખીને, અમારો મત છે કે આ એવો કેસ નથી કે જે ૨૨.૧૨.૨૦૦૯ પર નોંધાયેલી એફ. આઈ. આર. માં કથિત તથ્યોની વધુ તપાસની માંગ કરે.તેમ છતાં, ઉપરોક્ત પત્રમાં વિદ્વાન કમિશનર દ્વારા જે કહેવામાં આવ્યું છે તેને ધ્યાનમાં રાખીને, અમારો મત છે કે પોલીસને આ તથ્યોની એફ. આઈ. આર. નોંધવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવે, જેની તપાસ સંબંધિત પોલીસ કમિશનર દ્વારા નિયુક્ત વરિષ્ઠ પોલીસ અધિકારી દ્વારા કરવાની જરૂર છે.

૪૩. તેથી, અમે હાઈકોર્ટના વાદગ્રસ્ત્ ચુકાદાને રદિયો આપીએ છીએ કારણ કે તે જણાવે છે કે મેજિસ્ટ્રેટને વધુ તપાસનો આદેશ આપવાની સત્તાથી વંચિત કરવામાં આવે છે. જો કે, વધુ તપાસ માટેની અરજીમાં જણાવેલા તથ્યોની તારીખ ૨૨.૧૨.૨૦૦૯ની એફ. આઈ. આર. અનુસાર હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસ પર કોઈ સીધી અસર થતી નથી તે જોતાં, અમે હાઈકોર્ટના વિવાદિત ચુકાદાને સમર્થન આપીએ છીએ કારણ કે તેણે તારીખ ૧૦.૦૧.૨૦૧૨ના બીજા

વધારાના સત્ર ન્યાયાધીશના ચુકાદાને રદ કર્યો છે જેણે વધુ તપાસનો આદેશ આપ્યો હતો, અને આઈ. ઓ. મુન્શીના બે વધારાના વચગાળાના અહેવાલોને રદ કરવાના પરિણામી આદેશને પણ રદ કર્યો હતો. જ્યાં સુધી ક્રિમિનલ રિવિઝન એપ્લિકેશન નં.૩૪૬/૨૦૧૧ નો સંબંધ છે, અમે હાઈકોર્ટના વિવાદિત ચુકાદાને રદ કર્યો છે, જેણે આ મામલાને રિવિઝનલ કોર્ટમાં મોકલી દીધો હતો. પરિણામે, વિદ્વાન અધિક સેશન્સ જજના તારીખ ૨૩.૦૪.૨૦૧૬ના રિમાન્ડ પરના ચુકાદાને પણ રદ કરવામાં આવે છે, જે ખાસ ફોજદારી અરજી નં.૩૦૮૫/૨૦૧૬ ને નિરર્થક બનાવે છે.

૪૪. જો કે, મહેસૂલ કમિશનરની તારીખ ૧૫.૦૩.૨૦૧૧ ના સંદેશાવ્યવહારમાં કથિત તથ્યોની ગંભીર પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે નિર્દેશ આપીએ છીએ કે પોલીસ આ ચુકાદાની તારીખથી એક અઠવાડિયાના સમયગાળાની અંદર આ પત્રના આધારે એફ. આઈ. આર. નોંધે.આ એફ. આઈ. આર. ની તપાસ સંબંધિત પોલીસ કમિશનર દ્વારા નિયુક્ત વરિષ્ઠ પોલીસ અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવે, જેમણે આવી તપાસ હાથ ધરવા માટે આવા અધિકારીની નિમણૂક કરવામાં આવે તે તારીખથી ત્રણ મહિનાના સમયગાળાની અંદર તપાસ અનુસાર પોલીસ અહેવાલ રજૂ કરવાનો છે. જો આવા પોલીસ અહેવાલના પરિણામે પ્રથમ દૃષ્ટિએ કેસ બને છે, અને જો ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ આવી આરોપપત્રની નોંધ લે છે, તો પછી આરોપો ઘડવામાં આવશે અને

સુનાવણી હાથ ધરવામાં આવશે. આ દરમિયાન, તારીખ ૨૨.૧૨.૨૦૦૯ ની એફ. આઈ. આર. માં સુનાવણી, જેને આ અદાલત દ્વારા તારીખ ૨૪.૦૪.૨૦૧૯ના આદેશ દ્વારા રોકવામાં આવી છે, જ્યાં સુધી આ ચુકાદાને અનુસરીને પોલીસ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવનારી એફ. આઈ. આર. માં પોલીસ રિપોર્ટ રજૂ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી શરૂ કરવામાં આવશે નહીં.વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ પછી નિર્ણય લઈ શકે છે કે, જો એફ. આઈ. આર. માં પોલીસ અહેવાલની નોંધ સુધી દાખલ કરવામાં આવે, તો સંયુક્ત સુનાવણી થવી જોઈએ કે નહીં, અથવા બંને એફ. આઈ. આર. અનુસાર એક પછી એક અલગ સુનાવણી હાથ ધરવામાં આવે કે કેમ.

૪૫. આ અવલોકનો સાથે, આ અપીલોનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

.....ન્યાયમુર્તિ શ્રી (આર. એફ. નરીમન)

.....ન્યાયમુર્તિ શ્રી (સૂર્યકાંત)

.....ન્યાયમુર્તિ શ્રી (વી. રામસુબ્રમણ્યમ)

નવી દિલ્હી

૧૬ ઓક્ટોબર, ૨૦૧૯.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

DISCLAIMER : The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the the field for the purpose of execution and implementation.